

המרכז ללימודי החינוך המדריך ושיתוק מוחי

צעד קדימה – פרק בראשית

פרויקט גמר

המסלול הישראלי ללימודי "החינוך המדריך" ושיתוק מוחי – מחזור II

מגישות:

ענבל גולנר

תמר המאירי

אלה יעקובסון

ילנה יוריס

אל אור כהן

בת אל כהן

קטי שובאט

בהנחיית פרופ' אשר שקדי

הדרכה וליווי: נאוה ניצן, אידה איגרא

עריכה: דר' רוני שנקר

יוני 2015

**למשפחות שלנו
ששילמו ממיטב כספם כדי ללמד אותנו**

דונלד וויניקוט

בראשית הייתה "צעד קדימה", העמותה לחינוך ושיקום באמצעות גישת "החינוך המדריך" (Conductive Education), או בשמה הפופולרי "גישת פטו", יוזמה חינוכית משותפת להורים לילדים עם שיתוק מוחי ואנשי מקצוע. העמותה הוקמה בשנת 1987 במטרה להביא את גישת "החינוך המדריך" מהונגריה, להתאימה, להטמיעה ולפתחה בישראל. במהלך שנות קיומה, הפכה "צעד קדימה" לארגון ארצי, מרכזי ומשמעותי בנוף החינוך המיוחד בישראל בכלל ובתחום המוגבלויות הפיסיות ושיתוק מוחי בפרט, ולגוף מקצועי מוביל בגישת "החינוך המדריך" ברמה הבינלאומית מחוץ לגבולות הונגריה.

הסיפור של "צעד קדימה" מערב בין האישי לכללי, בין המשפחתי למקצועי, בין העולם הישן לעולם החדש, פורץ גבולות ופורץ דרך, שובר מוסכמות ומוביל דרך ובכל מקרה, סיפור לא שגרתי ויוצא דופן.

לכל דבר יש היסטוריה ו"צעד קדימה" אינה שונה. המורשת של "צעד קדימה" עוברת מדור לדור כתורה שבעל פה, אך לא כמשנה סדורה. ה"קולות" של החלוצים אינם נשמעים תמיד ממקור ראשון, אלא מציטוטים וזיכרונות של אחרים. כדרכו של 'טלפון שבור', ככל שמתרחקים מן המקור, הוא משנה פניו ובמשך הזמן משמשים בו בערבוביה זיכרון ושכחה, אמת ובדיה.

מתוך כך נולדה היוזמה לתעד מפי 'דור החלוצים' את פרק בראשית של עמותת "צעד קדימה". זכינו לכך שחולמי העמותה ומקימיה, 'דור המייסדים', כפי שהוא מכונה במורשתה של העמותה, נוכחים ונגישים וחלקם אף פעיל עדיין במוסדות הארגון.

המסמך שלפניכם, מתעד משימה זו שלקח על עצמו מחזור II של המסלול הישראלי ללימודי "החינוך המדריך" ושיתוק מוחי, כפרויקט הגמר. המחקר התבצע במסגרת הקורס על מחקר איכותני, בהנחייתו של פרופ' אשר שקדי. פרופ' שקדי הנו חוקר בעל שם, עם ניסיון מחקרי רב שנים בגישה איכותנית-קונסטרוקטוביסטית ומרצה בתחום בבית הספר לחינוך באוניברסיטה העברית. הקורס המרתק הפגיש את המתמחות עם הפרדיגמה של המחקר האיכותני, הרלבנטית יותר מזה הכמותי בתחום החינוך ולשאלות המעסיקות שדה זה ואותנו בתוכו.

בסיפורה של "צעד קדימה" שלשה שותפים מרכזיים: הורים ובני משפחה, אנשי מקצוע והילדים. בתכנון הפרויקט רצינו להביא את הקולות של כולם. הלכה למעשה, גילינו היענות גבוהה מצד המשפחות ואנשי המקצוע, אולם היענותם של מי שהיו ילדים בעת הקמת העמותה וכיום מבוגרים, הייתה להפתעתנו נמוכה. לפיכך, סיפורם חסר בפרויקט זה. יתכן כי הסיבות להימנעותם מקופלות בין דפי עבודה זו, אך תהיינה הסיבות אשר תהיינה, אני תקווה כי נצליח להשמיע את קולם החשוב והמשמעותי בעתיד.

העבודה שלפניכם מספרת את פרק 'בראשית' בהקמתה של "צעד קדימה", מתוך חוויתם וזווית ראייתם של שנים עשר אינפורמנטים (מרואיינים): ששה בני משפחות (ארבעה הורים, סבתא וסב) וששה אנשי מקצוע (מפקחת בדימוס במשרד החינוך, שתי מרפאות בעיסוק ושלושה קונדקטורים, בוגרי מחזורי הלימוד הראשונים). הבחירה באינפורמנטים אלו אין משמעה שהם בלבד לקחו חלק פעיל בהקמתה של "צעד קדימה". רבים וטובים לקחו חלק בעשייה ויכלו אף להעיד ולספר עליה. עם זאת, בשל היקפו של מחקר זה, השתמשנו ב'מדגם מכוון', המתמקד בבחירת האינפורמנטים המייצגים את האוכלוסייה ממנה נבחרו ושיש ביכולתם ללמד אותנו על סיפור הקמתה של "צעד קדימה".

מוקד המחקר ושאלותיו הוגדרו ונוסחו במשותף ע"י המתמחות, שלאחריהם, התחלקו לקבוצות ואספו את הנתונים על פי מתודת המחקר האיכותני. השאלות שניסחו, שימשו את החוקרות בראיונות עומק של כל אחד מהמשתתפים, שמטרתן הייתה להבין את החוויה של כל אחד מהם ואת המשמעות שהם מייחסים לחוויה זו. הראיונות שוקלטו ולאחריהם נערך ניתוח הנתונים, שעיקרו היה תהליך של סידור והבניית המידע שנאסף לקטגוריות, לצורך פרשנות והבנת המשמעויות שלו. ניתוח הנתונים נערך במליאה, בהשתתפותן של כל המתמחות כקבוצה אחת. הקטגוריות (וקטגוריות המשנה), שמקורן בנתונים והמעוגנת בהם, מייצגות נושאים שונים ופרספקטיבות שונות המצויות או נחשפות בעומק הטקסט. סביב כל אחת מהקטגוריות שזוהו ושוימו, נרקם סיפור מרתק.

בתחילה, חשבנו להציג את סיפורן של כל אחת הקבוצות כפרקים נפרדים. לאחר ניתוח הנתונים והבנייתם, הוחלט לאחד את הקולות השונים באופן אינטגרטיבי ולבנות נרטיב משותף. ההפרדה כך הרגשנו, הייתה חוטאת לעיקר ממספר סיבות: האחת, משום שחלק הארי של המחקר התבצע הלכה למעשה באופן קבוצתי ובהשתתפותן של המתמחות כולן; השנייה, משום שהסיפורים של כל המשתתפים שזורים זה בזה ואף תומכים ומשלימים זה את זה; והשלישית, כי ההפרדה ביניהם מלאכותית ולא הייתה משקפת את תפיסת היסוד בהקמתה של "צעד קדימה" ואופן עבודתה עד היום, שעיקרה שותפות בין הורים ומשפחות לבין אנשי המקצוע השונים. עם זאת, נתנו באופן מודע ומושכל מקום רב יותר לקולותיהם של ההורים והמשפחות המייסדים. זאת מתוך כבוד והערכה לפועלם יוצא הדופן וזכויותיהם הרבות בו, מאז הקמת העמותה ולאורך קרוב לשלושה עשורים. מדובר ללא ספק ובכל קנה מידה, במפעל חיים.

משימה מורכבת זו, שהפגישה את המתמחות עם דור החלוצים של "צעד קדימה", שספרו כל אחד את סיפורו האישי ובקול ראשון, היא מסע מרגש במנהרת הזמן שלצדו תובנות חשובות. הבאת הקולות כולם במחקר נרטיבי זה, יוצר מסמך מרתק וחשוב ברמה הרגשית והתיעודית גם יחד.

המפגש הבלתי אמצעי בין המתמחות לבין דור המייסדים, סיפק פרספקטיבה חשובה ומשמעותית על "צעד קדימה", מהותה וערכיה וחזק, כך על פי עדותן, את הזיקה הרגשית העמוקה אל ארגון מופלא זה. אני תקווה כי חוויה דומה יעבור הקורא.

ברצוני להודות לשותפי באתגר פרופ' שקדי, על החשיפה לתחום ועל ההוראה המשמעותית; לנאוה ניצן ולאידה איגרא על הליווי הצמוד של המתמחות בתהליך, ואחרונות חביבות למתמחות עצמן, שנענו לאתגר ושבזכותן נכתבה עבודה חשובה זו, שבטוחני כי תשמש אותנו רבות בעתיד.

בברכה

דר' רוני שנקר, מרפאה בעיסוק

מנהלת אקדמית

ראש המרכז ללימודי "החינוך המדריך" ושיתוק מוחי

"צעד קדימה"

על "צעד קדימה" וגישת "החינוך המדריך"¹

ד"ר רוני שנקר

"צעד קדימה" העמותה לחינוך ושיקום באמצעות גישת "החינוך המדריך", הנה יוזמה חינוכית ושותפות אמיצה בין הורים ומשפחות לילדים עם שיתוק מוחי לבין אנשי מקצוע. העמותה קמה בשנת 1987 במטרה להביא את מערכת "החינוך המדריך" (גישת פטו) מהונגריה, לשלבה כחלק אינטגרלי במערכת החינוך בישראל ולהמשיך ולפתחה לרווחת פעוטות, ילדים, מתבגרים ומבוגרים עם מוגבלות מוטורית ובני משפחותיהם.

בהציגה גישה חינוכית חדשה ובעמידתה מאחורי תהליך האימוץ, ההתאמה והפיתוח של גישת "החינוך המדריך" (Conductive Education) בישראל, חוללה "צעד קדימה" שינויים רבים. שינויים שנגעו לא רק לחיי ילדים עם שיתוק מוחי ומשפחותיהם, אלא גם לסביבה החינוכית-שיקומית בישראל ותרמו להעשרת מגוון השירותים המוצעים למשפחות, הגדילו את אפשרויות הבחירה של ההורים והשיבו תקווה לרבים.

המרכזי מביניהם הוא העמדת המשפחה במרכז. תפיסת ההורים כיזמים וכשותפים מלאים, סייעה להורים להפוך שוב ובצדק, לרלבנטיים, חשובים, וקובעים והשיבה לידיהם את האחריות, השליטה וזכות הבחירה על ילדיהם שלהם. "שירות משפחה במרכז" נחשב כיום מסגרת התייחסות מועדפת ומיטבית למתן שירותים לילדים עם צרכים מיוחדים, אך באותם ימים, נחשבה תפיסה כזו כמהפכה של ממש.

כחלק מהטמעתה של הגישה בישראל, נדרשה "צעד קדימה" להתאימה לתרבות הישראלית ולשלבה עם גוף הידע הקיים והמקובל בארץ. מערכת "החינוך המדריך" הישראלית לפיכך, אינה שכפול המקור ההונגרי, אלא העברת אופייה המערכתי הכולל של גישה זו, תוך התאמה ושילוב גישות חינוכיות ושיקומיות הרווחות בארץ. כמערכת פתוחה וגמישה, מארגנת מחדש גישת "החינוך המדריך" את החשיבה אודות הגידול, החינוך והתפקוד של האדם עם שיתוק מוחי לאורך חייו, תוך אינטגרציה בין חינוך ושיקום לכדי מכלול אחד.

"החינוך המדריך" הנו פריצת דרך ופרדיגמה מתקדמת לחינוך ילדים ומבוגרים עם מוגבלויות בתנועה ובני משפחותיהם שפיתח פרופ' אנדרש פטו, רופא יהודי-הונגרי, במחצית המאה שעברה. מדובר בפילוסופיה, מערך אמונות ופדגוגיה, שמטרתם ארגון מחדש של התפקוד האנושי, אשר נפגע כתוצאה מנזק למערכת העצבים המרכזית. ייחודיותו, בהבנה כי הנזק הביולוגי והמוגבלות הפיסית, משפיעים על ההתפתחות במישור הפסיכו-חברתי ובתפיסה המאמינה ביכולת ההשתנות של האדם בהינתן התנאים המיטביים ללמידה. ה"טיפול" לפיכך, מפנה מקומו לטובת "פדגוגיה", המציעה כלים חינוכיים ייחודיים להוראת מכלול

¹ שנקר, ר' (2013). עמותת "צעד קדימה" וגישת "החינוך המדריך". בתוך פ' רוזנבאום ול' רוזנבלום, שיתוק מוחי מהאבחנה ועד לחיים הבוגרים (עמ' 9-12). קרית ביאליק: אח.

תחומי התפקוד אותם על הילד לרכוש (לא רק האקדמיים) בדומה לילד הטיפוסי, הלומד אותם באופן ספונטני, כחלק מאורח חייו הטבעי.

"החינוך המדריך" מכיר בכך שכל בני האדם לומדים ומתפתחים ועם זאת, כי ההשפעה של הלמידה עשויה להיות שלילית לעתים. חוסר ההתאמה בין הילד עם המוגבלות המוטורית לבין הסביבה החומרית (הכלים התרבותיים) והחברתית, עלול להוביל על פי תפיסה זו, לאינטראקציות מתסכלות עם אחרים ועם הסביבה, שדרכן לומד הילד ומפנים תחושת אי מסוגלות אישית. באופן דומה, עלולה להינזק בנייתם של רכיבים אישיותיים חשובים כגון מוטיבציה, מוקד שליטה פנימי, חוסן ואופטימיות. ה"אישיות הדיספונקציונלית" (מונח שטבע פטו), העלולה להתפתח באופן משני ללקות הניורופיזיולוגית הראשונית, כתוצאה מצבר אינטראקציות לא מתגמלות בין הילד לסביבתו, היא על פי תפיסת "החינוך המדריך" הלקות המרכזית של הילד עם המוגבלות המוטורית, המשפיעה על מכלול התפתחותו, התנהלותו והשתתפותו במרקם החיים. לפיכך, פיתוח אישיות פונקציונלית (תפקודית), הנה במוקד העשייה החינוכית, במטרה לאפשר ולקדם את התפתחותו של הילד לכדי אדם אוטונומי.

מתוך תפיסה זו של מוגבלות כאתגר התפתחותי, נוצרה מומחיות מקצועית חדשה – הקונדקטור (conductor). הקונדקטור, הוא מורה לחינוך מיוחד, שהתמחה בגישת "החינוך המדריך". באמצעות תורת "החינוך המדריך" והשימוש בכלים הפדגוגיים הייחודיים לה, מיומן הקונדקטור לעצב את הסביבה הרגשית-חברתית והחומרית של הילד ולתווך עבורו את העולם, כשמוקד התערבותו הוא התפתחותו הפסיכו-מנטלית של הילד, המהווה בסיס לתהליכי למידה בתחומים השונים לאורך חייו.

הקונדקטור הישראלי, עומד בראש צוות הכולל את אנשי מקצועות הבריאות (פיזיותרפיסטים, מרפאים בעיסוק, קלינאי תקשורת) והטיפול (פסיכולוג ועובדים סוציאליים), על פי מודל עבודה טרנס-דיספלינרי. הוא והצוות עובדים באופן ישיר עם התלמידים לאורך סדר היום, תוך שימוש באמצעי פדגוגיים מגוונים, כדי ללמד אותם את הרצון למצוא פתרונות אישיים ואת הדרכים הקונקרטיות להשגתם, באופן המחזק את תחושת האוטונומיה והיצירתיות; וכן באופן בלתי ישיר, עם המשפחה, בסביבות חיים נוספות (כגון הבית), כדי להרחיב תהליך זה, באופן שלא יוחמצו הזדמנויות למידה נוספות, בהקשר הרחב של אורח חייו של הילד.

ההתמחות זו ניתנה לרכוש היום ב"מרכז ללימודי החינוך המדריך ושיתוק מוחי" של "צעד קדימה", במסלול לימודים תלת-שנתי הפועל בשותפות עם מכללת לוינסקי לחינוך, מכון פטו בהונגריה ובתמיכת משרד החינוך. במהלך השנים מאז הקמתה של העמותה, הוכשרו מעל שמונים קונדקטורים ישראליים, העובדים במסגרות "צעד קדימה" ובמסגרות חינוכיות ושיקומיות אחרות, המספר הגדול ביותר בעולם מחוץ לגבולות הונגריה.

במהלך תקופה זו, צמחה "צעד קדימה" והפכה לארגון המפעיל מגוון שירותים ברחבי הארץ. מתוך התפיסה כי שיתוק מוחי הוא מוגבלות המלווה את האדם לאורך חייו, פועלת "צעד קדימה" על פי מודל "אקולוגי", המתייחס לאדם ולסביבות חייו השונות, על ציר הזמן ופיתוח שירותים הנותנים מענה על פי תפיסה זו. השירותים כוללים מעונות יום שיקומיים לפעוטות, גנים, בית ספר, פעילויות משלימות, דירות אימון

למתבגרים, דיור בקהילה ומרכז יום למבוגרים עם שיתוק מוחי. "צעד קדימה" היא הארגון היחיד בעולם בתחום "החינוך המדריך", אשר פיתח שירותים על פני הרצף ההתפתחותי, מינקות ועד בגרות ומתייחס ל"חינוך המדריך" כאורח חיים לאורך החיים, הלכה למעשה. התפתחות זו לא הייתה יכולה להתרחש, ללא המשפחות, אנשי המקצוע והילדים כמובן, וכן ללא שותפותם של משרדי הממשלה (חינוך, רווחה ובריאות), קרנות בארץ ומחו"ל ופעילותם הבלתי פוסקת של ידדי "צעד קדימה" בישראל, בארה"ב, באיטליה ובאנגליה, לגיוס משאבים נוספים, שיאפשרו מתן שירותים אלו והרחבתם.

מארגון קטן בתחילת הדרך, משולבת כיום "צעד קדימה" במרקם החינוכי – שיקומי בישראל והפכה לאבן שואבת עבור מאות ילדים ומשפחות מידי שנה הנהנים משירותיה. לאורך השנים נוצרו שותפויות מקצועיות, הזדמנויות להחלפת ידע ולמידה הדדית עם ארגונים, מוסדות ואנשי מקצוע בארץ ובעולם. עשייתה המקצועית מלווה במחקר, מתוך שאיפה לבסס על ראיות מחקריות, כמקובל כיום בעולם החינוכי-שיקומי.

"צעד קדימה" היא ארגון מוביל בתחום "החינוך המדריך" מחוץ לגבולות הונגריה ובשל המוניטין שצברה, נדרשת לא אחת, לייעוץ וסיוע בפיתוח שירותים על סמך ניסיונה והישגיה, ברחבי העולם. העמותה קיימה בישראל שני כנסים בינלאומיים חשובים, מיוצגת בכנסים מדעיים, ימי עיון והשתלמויות בישראל וברחבי העולם וזוכה להכרה והוקרה על פועלה בקהילייה העולמית של "החינוך המדריך".

אולם תרומתה המרכזית הנה ללא ספק, קדום איכות חייהם של ילדים, מתבגרים ומבוגרים עם שיתוק מוחי ובני משפחתם.

על האינפורמנטים (המרואינים)

א. משפחות

הכוח המניע העיקרי שעמד מאחורי היוזמה להביא את גישת "החינוך המדריך" (Conductive Education) לישראל היה זה ההורי-משפחתי. הם שימשו כאבן פינה בהקמת עמותת "צעד קדימה" ובנייתה ותרומתם בולטת ומשמעותית בסיפורה של "צעד קדימה". מחקר זה מתעד לראשונה את סיפורם בכתובים.

הורים, אחים ואחיות, סבים וסבתות ובני משפחה נוספים לילדים עם שיתוק מוחי, מתמודדים עם האתגרים הרבים הניצבים בנתיב התפתחותם. באמצע שנות ה-80, נחשפו לראשונה בני המשפחות לסרט דוקומנטרי של ה-BBC, "Standing up for Joe", המלווה את ג'ו, ילד בריטי עם שיתוק מוחי והוריו, במכון פטו שבבודפשט שבהונגריה. הסרט, שחשף למערב את גישת "החינוך המדריך" שנהוגה הייתה בהונגריה שמאחורי מסך הברזל כבר מאמצע שנות ה-40 של המאה העשרים, הכה גלים בעולם כולו. לארץ, הגיע הסרט דרך משפחות בריטיות של הורים לילדים עם שיתוק מוחי אשר למדו בבית ספר "אילנות" לילדים עם שיתוק מוחי בירושלים. הסרט עורר והניע הורים ואנשי צוות והפך עד מהרה לפסיעה הראשונה בדרך להקמת "צעד קדימה". בעקבותיו, החלו גלגלי העמותה לנוע קדימה.

בשלבם הראשונים שלאחר הגילוי, נסעו הורים וילדים למכון פטו לצורך הערכה וטיפול. מי לתקופות קצרות ומי לארוכות, מי פעם אחת ומי פעמים רבות. מכלול החוויות, ההתנסויות והתובנות שעברו מאות משפחות מישראל בתקופה זו, הותירה בהם רשמים עמוקים, שבעקבותיהם החליטו על הבאת הגישה לארץ. באצילותם, ראו המשפחות ביוזמה זו לא את טובת ילדיהם בהכרח, אלא בעיקר, את זו של כלל הילדים עם שיתוק מוחי בישראל ושל אלו העתידים להיוולד. האתגר היה עצום וכלל פעולות רבות ומורכבות, ביניהן גיוס משאבים, התארגנות כעמותה, התמודדויות בירוקרטיות, התנגדויות מקצועיות מבית ואתגרים אישיים.

מתוך אמונה בדרך ונחישות ללא פשרות, הוקמה בשנת 1987 עמותת "צעד קדימה", כשותפות אמיצה בין משפחות ואנשי מקצוע. שותפות זו, עומדת בבסיס קיומה של העמותה לאורך התפתחותה ועד עצם היום הזה.

אביבה ליאון, MSSW, היא סבתא של יואל, בחור עם שיתוק מוחי וחירשות וממייסדות "צעד קדימה". אביבה היא עובדת סוציאלית במקצועה, שהקימה את השירות למען הילד (שירותי האימוץ) ואף ניהלה אותו. כיום משמשת אביבה כמטפלת זוגית ואישית ומכהנת כחברת הוועד המנהל של "צעד קדימה" מהקמתה ועד היום.

דר' מאיר חובב הוא סבה של נועם. מאיר הוא עובד סוציאלי במקצועו, חוקר, עורך, יזם ומקים המדור לעבריינות נוער במשטרת ישראל. בעבר שימש במספר תפקידים בכירים בשירותי הרווחה בישראל. את "צעד קדימה" הוא מלווה כחבר בוועד המנהל מהקמתה ועד היום. הוא שימש כיו"ר השני של העמותה וכיום עומד בראש ועדת ההגוי למסלול לימודי "החינוך המדריך" ושיתוק מוחי.

ג'ין חזות היא אמן של התאומות מעיין ואיילת. ג'ין הנה מדריכה מוסמכת להתעמלות במים, הידרותרפיסטית ומדריכת שחיה. שימשה בעבר כחברת הוועד המנהל של "צעד קדימה".

חנה אלג'ם היא אמא של מתן. כיום בפנסיה ופרסמה לאחרונה את ספרה הראשון (הנוגע, בין היתר להתמודדות עם אתגר גידולו). בתקופת הקמתה של "צעד קדימה", עבדה חנה בארגון העובדים הפרא רפואיים של ההסתדרות והייתה חברת הוועד המנהל של העמותה. בהמשך דרכה עבדה ב"צעד קדימה" כאחראית על גיוס משאבים ושמשה בתפקיד זה עד לפרישתה בשנת 2010.

אודי ליאון הוא אבא של יואל ובנה של אביבה ליאון. איש חינוך ויזם. עוסק כיום במיזמים בטלוויזיה, בקולנוע ובאינטרנט. ניהל את "צעד קדימה" בשלביה הראשונים ואף שימש במשך שנים רבות כחבר הוועד המנהל של העמותה.

מרק רנדר הוא אבא של מרים. מרק הנו מהנדס תחבורה במקצועו ומנהל חברה בתחום. הוא שימש כיו"ר הראשון של העמותה במשך עשר שנים וחבר בה עד היום. במהלך שנות פעילותו ייסד את "ידידי" "צעד קדימה" בארה"ב, שבראשם עומדים הוריו, ברברה והנרי רנדר (עד היום). מרק עוסק בהתמדה בגיוס תרומות ויזם את "צעד התקווה" בשביל ישראל, המתקיימת מידי שנה, שמטרתה גיוס כספים מהארץ ומחו"ל.

ב. נשות מקצוע מתחומי החינוך והבריאות

בתהליך הקמת "צעד קדימה" היו שותפים גורמים רבים. את התהליך ליוו נשות מקצוע שהגיעו מקצועות החינוך והבריאות. נשות מקצוע אלה תרמו רבות להקמתה של "צעד קדימה" ולהבאת גישת "החינוך המדריך" לישראל, כאשר כל אחת מהן השפיעה בדרכה על פיתוחה של הגישה בארץ. במסגרת מחקר זה רואינו שלוש נשות מקצוע: הגב' אביבה כהן, שהייתה באותה תקופה מפקחת על החינוך המיוחד ושתי מרפאות בעיסוק, דר' רוני שנקר והגב' חדווה אלהרר.

אביבה כהן שמשה בתפקיד מפקחת על החינוך המיוחד במשרד החינוך ומונתה כנציגת האגף לחינוך מיוחד במלאכת הקמת העמותה וליוויה המקצועי. היא תמכה ברעיון הבאת הגישה עם התאמות לתרבות הישראלית וסייעה רבות מול הממסד לשילובה כחלק ממערכת החינוך המיוחד בישראל.

דר' רוני שנקר, מרפאה בעיסוק, הייתה מראשוני אנשי המקצוע ממקצועות הבריאות שהשתתפו בקורס הבינלאומי במכון פטו והייתה אחראית על הטמעת ויישום עקרונות "החינוך המדריך" בתחילת דרכה של העמותה בבי"ס "אילנות". במשך מעל לעשור שמשה כמנהלת המקצועית של העמותה והייתה גורם מפתח בהטמעת הגישה הלכה למעשה במרקם החינוכי-שיקומי בישראל. בשנים האחרונות היא המנהלת האקדמית של העמותה וראש המרכז ללימודי החינוך המדריך ושיתוק מוחי

חדווה אלהרר, מרפאה בעיסוק, כיום מנהלת מעון שיקומי מחלקת שחר בבי"ח אלן בירושלים. באותה תקופה שימשה בתפקיד ייעוצי במרכז "צעד קדימה" בראשון לציון ולאחר מכן ניהלה את יישומי הביניים ובנתה תכניות לשילוב עקרונות גישת פטו בבית הספר "אופקים" לילדים עם שיתוק מוחי בחיפה.

ג. קונדקטורים

הקונדקטורים הם מורים לחינוך מיוחד שהתמחו בגישת "החינוך המדריך" (Conductive Education) במכון "פטו" שבבודפשט, הונגריה ובישראל. הקונדקטורים הם מורים לחינוך מיוחד שהתמחו בפדגוגיה הקונדוקטיבית, המאפשרת להם להשיג מטרות שיקומיות בדרכים פדגוגיות. אישיותם והכשרתם המקצועית האינטגרטיבית, הינם גורמי המפתח בהובלת התהליך החינוך השיקומי. הקונדקטורים הם הדמות החינוכית העיקרית שאתה מבלה הילד את מירב זמנו. ככאלו עומדות לרשותם הזדמנויות אוטנטיות ליישום הלמידה בפועל, במצבים המשמעותיים לילד. בפרקטיקה, משלבים הקונדקטורים בין תורת "החינוך המדריך" (הפדגוגיה הקונדוקטיבית) לבין היבטים מקצועיים נוספים הנדרשים להתפתחותם של ילדים עם שיתוק מוחי. לקונדקטורים ראייה הוליסטית של הצרכים האקדמיים, המוטוריים, הרגשיים והשיקומיים של הילדים והם מומחים בבניית פעילויות רב-ממדיות, המתייחסות למכלול התפקודים של הילד ותיוכם. מיומנותם המרכזית הנה בניית סביבת למידה, השוזרת את המיומנויות מתחומי החינוך והתפקוד השונים בכל רגע נתון מסדר יומו של הילד, במטרה לקדם את התפתחותו לכדי אדם אוטונומי ומשתתף בחברה ובקהילה. במחקר זה, רואינו שלושה קונדקטורים, שתי נשים וגבר, בני המחזורים הראשונים שלמדו ארבע שנים במכון פטו בהונגריה.

רחלי בללי- קונדקטורית, בוגרת המחזור הראשון, למדה במכון פטו בין השנים 1988-1992. רחלי מילאה תפקידים שונים בעמותה וביניהם עסקה בשילוב תלמידים בחינוך הרגיל, ניהול דירת אימון למתבגרים עם שיתוק מוחי בראשון לציון ונהלה במשך מספר שנים את מרכז "צעד קדימה" באזור השרון. כיום משמשת רחלי כמנהלת המקצועית של " כנפיים של קרמבו"- תנועת נוער לילדים בעלי צרכים מיוחדים.

נעמי רותם- קונדקטורית, בוגרת המחזור השלישי, למדה במכון פטו בין השנים 1990-1994. כיום משמשת בתפקיד מפקחת קונדוקטיבית ארצית על כל מסגרות "צעד קדימה" ברחבי הארץ. היא ניהלה את המרכז החינוכי-שיקומי הראשון בישראל, בעיר ראשון לציון במשך 12 שנים. מאז הכשרתה כקונדקטורית, מילאה נעמי תפקידים שונים בעמותה ועסקה באופן אינטנסיבי בהדרכת דורות צעירים של קונדקטורים. כיום היא ממשיכה לפעול להתפתחות הגישה בארץ ובהדרכה ופיקוח מקצועי.

יובל צור- קונדקטור, בוגר המחזור השלישי, למד במכון פטו בין השנים 1990-1994. יובל שימש בתפקידים שונים בעמותה, ביניהם ניהול פעילויות העמותה בירושלים, שכלל קבוצות פעילות בבית ספר "אילנות", דירת האימון למתבגרים עם שיתוק מוחי ודירה בקהילה. כיום מנהל יובל את בית הספר "אילנות" בירושלים (ערש לידתה של "צעד קדימה").

תחילתו של מסע

לידתו של ילד עם שיתוק מוחי הוא אירוע משברי בחיי המשפחה, ממעמד הבשורה ועד לתהליכי למידה והתמודדות לאורך החיים. בתהליך שותפים לא רק ההורים, אלא כל בני המשפחה הקרובה והמורחבת. השינויים החלים במשפחה משפיעים לא רק חיי היום-יום שלה, אלא גם על מערכות היחסים בתוכה: הקשר הזוגי, הקשר עם אחים והקשר הבין דורי עם המשפחה המורחבת.

אודי מתאר את התחושות מנקודת מבטו כאב לילד עם שיתוק מוחי:

"קודם כל היה הבדל גדול ביני לבין אשתי. אני הדחקתי. אשתי זיהתה מהר מאוד, ואני האמנתי לרופאים. החוויה הכי מעניינת שאני זוכר, היא ש[ד"ר] נעמי אמיר אבחנה את יואל בגיל שלושה-ארבעה חודשים ואז שאלתי אותה אם אני אוכל לשחק אתו כדורגל. אז בסדר, יש בעיה, אבל אני אוכל לשחק אתו כדורגל? זה הדבר שהעסיק אותי (מחייך). יש מחקרים על זה, שהתהליך של ילד נכה הוא כמו מוות, זו חוויה מאוד חזקה. עכשיו, יואל הוא הריון חמישי. זאת אומרת, היה לנו תהליך מאוד מסובך של אובדן הריונות בדרך... ואתה מחכה ואתה מצפה וכך כל השנים היה. התחתנתי בגיל עשרים והוא נולד כשהייתי בן עשרים וחמש. אתה מצפה לילד ואז כשהוא נולד, לא רק שזה לא אותו ילד, הילד שהיה לך בדמיון מת ואתה צריך לעבור תהליך של אבלות ולהיפרד מהילד ההוא, ולחיות עם הילד הזה עכשיו. אני תמיד אומר, זה כבר תוספת שלי, שבשונה מאבלות רגילה, הרי כל אדם שנפטר לו מישהו קרוב, צריך לעבור שלבים, נושא האבלות על הילד הנכה לא נגמר. אם אתה לא לומד לקבל אותו, אתה כל פעם צריך להתמודד מחדש עם הפער, כי הוא כל הזמן לא מה שציפית. זו נקודה מאוד מאוד עדינה."

חנה מספרת על השינוי שחל בה:

"אני חושבת שהשתנתי מאד בעקבות מתן, מאד השתנתי ביחס שלי לילדים, ביחס שלי למשמעת. זה אירוע משנה חיים. בשנים הראשונות זה היה הכול הוא, כל הזמן. בשנה הראשונה לחייו הוא לא ישן בכלל וגם אני לא ישנתי. אחרי כן הוא עבר בגיל שנתיים וקצת ניתוח גדול בראש ואח"כ כל פעם היו רוצים לעשות לו עוד ניתוח גידים, עד שאני אמרתי "די מספיק עם הניתוחים". כל הזמן זה טיפולים ולמצוא לו מסגרות ולמצוא לו את זה ואת הפיליפיני המתאים. זה כל הזמן להתעסק סביב ואז כשהוא נהיה עצמאי, את פתאום אומרת "וואלה, עשיתי זאת" (צחוק)."

"לי היה מזל [...] אמא שלי הייתה מנהלת השירות למען הילד והייתה אחראית על הנושא של אימוץ ילדים. מעבר לזה, היא עסקה הרבה מאוד, עוד לפני שהבן שלי נולד, בנושא אימוץ ילדים עם בעיות חריגות. בעצם הילד אובחן בזכותה. אנחנו כל הזמן הרגשנו... אשתי למדה גם בתוכנית שוורץ [תוכנית לימודי מוסמך בגיל הרך בבית הספר לעבודה סוציאלית, באוניברסיטה העברית] אז היא זיהתה די מהר שמהו לא בסדר. הוא היה פג, אבל קוראים לזה "פג שמן", כי הוא שקל שלשה קילו ומאתיים גרם ועבר את שבוע שלושים ושמונה. כולם אמרו לנו שאין שום בעיה, ושהכל בסדר. היינו בפגיות [...] היו לו בעיות נשימה והוא היה צריך חמצן, אבל כל הרופאים אמרו לנו שום דבר. אני לא אשכח את ראש מחלקת הפגים, כשיואל היה בן חודשיים-שלוש ואמרנו לו "תראה הוא לא עושה..." והוא אמר "תפסיקו, אתם היסטריים, תראו שביום הולדת שנה שלו הוא כבר יזחל".

(אודי ליאון)

"המשפחה כולה, תשמעו זה ילד, אז הסבתא מצד זה והסבתא מצד זה והסבים והדודים ובני הדודים, כולם מכירים אותו. מצד שני הם לא ידעו איך "לאכול אותו". אמא שלי זיכרונה לברכה, הייתה אישה נאורה, שומעת רדיו, קוראת עיתונים ומבינה מה קורה בעולם ואני הייתי מספרת לה על מתן. כל פעם שהיא הייתה באה ורואה אותו ומדברת אתו [...] היא הייתה אומרת "שנראה אותך הולך על הרגליים". כך עד שהיא נפטרה, שזה היה לפני עשר שנים בלבד. זאת אומרת, היא לא קיבלה את זה שאדם שאינו יכול ללכת הוא אדם שלם, וזאת אימא שלי והיא אהבה אותו

אהבת נפש"

(חנה אלג'ם)

ג'ין מדברת בגילוי לב על המחיר האישי הכבד:

"חליתי לפני תשע שנים, סרטן, אני לקחתי כנראה הכול... ואף פעם לא הראיתי שבאמת קשה לי. תמיד הייתי מצחיקה כזאת והבנות בדיוק עברו לדירה ["דירת הציירים" של "צעד קדימה", שק"ל ואיל"ן] והיו מסודרות וכיף וקרן עם החבר והכל היה סוף סוף... זה היה היום הולדת שלי, אפשר עכשיו לשבת וליהנות. הלכתי למחרת יום הולדת חמישים לעשות בדיקה והרופא אמר לי "משהו פה לא בסדר", סרטן השד. ניתוח ושנתיים טיפולים [...] אמרתי "לא, זה בא ללמד אותי משהו [...] זה הזמן שלך עכשיו לקבל את העזרה". גם אני וגם יורם אף פעם לא ביקשנו עזרה, והיה לנו מאד קשה. כשהן היו בבית תמיד היו אומרים "תביאו עוזרת תביאו פיליפינית", ולא, אנחנו לבד לבד. גם היום כשהן באות הביתה זה אני ויורם, אנחנו לא מבקשים עזרה כשהן נמצאות בבית. [...] איילת ישר אמרה "זה אני אשמה" היא אמרה לי "בגללי את קיבלת סרטן" ככה היא אמרה

לי. אמרתי "למה את אומרת לי את זה?" אז היא אמרה "מכל זה שאני משגעת אותך" [...] זאת הייתה תקופה מאד מאד קשה."
(ג'ין חזות)

אודי מוסיף:

"עוד דבר שכדאי שתהיו מודעים אליו... יש נטייה לאבות לברוח. במחקרים, קודם כל המון משפחות מתפרקות. אחוז הגירושים של משפחות מיוחדות הוא גבוה מאוד. אבל גם אלה שלא מתגרשים, אז האבות, בורחים. (צוחק) אם הם לא בורחים מהבית בכלל, אז הם עושים קריירה כי זה נותן להם תירוץ, זה יותר כסף בשביל הילד וזה וזה... אשתי תמיד טוענת שעשיתי את הבריחה אולטימטיבית, כי אני ברחתי, אבל ברחתי לצעד קדימה! אני ברחתי כדי להקים משהו."
(אודי ליאון)

בשנים המדוברות משפחות לילדים עם שיתוק מוחי היו ציבור מתוסכל ולא שבע רצון ולא נצפתה כל פריצת דרך תפיסתית נראית לעין להתקדמות ילדיהם:

"כאשר מרים נולדה הרופאים אמרו: "אל תצפו לכלום, שלא יהיו גם לה ציפיות. על תלחצו עליה, כי ציפיות רק ילחיצו אותה ויעשו אותה עצובה". זה מה שאמרו לנו. לדעתי זה להיפך, הציפייה והעידוד זה מה שמקדם אותה. אפטיה ומניעה לעשות משהו לבד, זה מה שעושה אותה עצובה. זה חד משמעי."
(מרק רנדר)

חנה מוסיפה על ההתייחסות לילדים עם שיתוק מוחי בשנות ה 80 של המאה ה 20:

"הבעיה הייתה אחרת. כל הנושא של ילדים עם שיתוק מוחי ואיך מתייחסים אליהם, לא היה בכלל גלוי על פני השטח. היו המון משפחות עם ילדים, אבל כל משפחה התמודדה בעצמה בתוך הבית, בתוך ה"מחילה" שלה. בעצם כשמתן נולד, רק אז התחילו לצופף, אני קוראת לזה לצופף כי פתאום התגלה שלזה יש ולזה יש, אבל לא ידעו איך 'לאכול אותם'. לא היית רואה ברחוב הורים הולכים עם ילד עם כיסא גלגלים, כמעט ולא. בביה"ס רגילים גם לא ראו [...] את מי כן ראו? את הילדים הקלים יחסית, שכן הצליחו להתפתח ולהגיע לאיזושהי הליכה עצמאית ושההורים התנגדו להעביר אותם לחינוך המיוחד. חינוך מיוחד היה סטיגמה [...] אבל מתן לא היה כזה, מתן היה בכיסא גלגלים, אין מה לעשות."

צעד ראשון - הגילוי

התגייסותן של משפחות לילדים עם שיתוק מוחי למען הקמתה של "צעד קדימה" ראשיתה בחשיפה לסרט הדוקומנטרי של ה BBC "Standing up for Joe" ודרכו, ההיודעות לקיומה של הגישה בהונגריה שבאותה עת הייתה מאחורי מסך הברזל.

"ככה בעצם זה התחיל, בסרט בסלון הזה [...] ההורים שלי גרו באנגליה ואבא שלי ראה סרט ב-BBC. הסרט הראה משפחה מאנגליה שנסעה עם הבן שלהם למכון, זה היה ב-86. אז אבא שלי התקשר: "ג'ין ראיתי עכשיו סרט ב BBC, אולי זה משהו שיתאים לאיילת ומעיין", לתאומות שלי. משפחה אחרת, אמא של טליה [קושניר], גם היא מאנגליה קיבלה גם כן את הסרט. [...] ואז, אחרי הסרט אמרתי: "או-קיי, אנחנו חייבים להגיע להונגריה". ככה זה התחיל, ככה התחיל הרעיון."
(ג'ין חזות)

"גיסתי מאנגליה שלחה לנו את הסרט על ג'ו. ישבנו כל המשפחה, אני כסבתא, אודי, יואל בן הארבע וחצי, שתי האחיות שלו וחווה [אמא של יואל]. ראינו בסרט את המכון ואת העבודה שם ושני אנשים מאד התלהבו: יואל וסבתא שלו. כלתי אמרה לבנות "אל תחשבו שיואל ילך".
(אביבה ליאון)

"יש לנו בת שקוראים לה מרים [...] בגיל שש היא למדה בבית ספר "אילנות" בירושלים. אמרו לנו שם "ראינו עכשיו סרט שלה-BBC [...] באותו זמן עוד חברים טובים שלנו, שיש להם גם בנות בבית הספר, התאומות, ראו את הסרט. [...] ראינו אותו ובאמת היה משהו שמאוד הדהים אותנו מבחינת הגישה."
(מרק רנדר)

רוני שנקר הייתה באותה עת מרפאה בעיסוק בבי"ס "אילנות", בי"ס לילדים עם שיתוק מוחי בירושלים ושמעה על הגישה מג'ין חזות, האמא של התאומות איילת ומעיין:

"אנחנו, צוות ביה"ס, ראינו את הוידאו באחת מהשיבות שלנו. באמצעות הסרט הזה בעצם למדנו שבכלל קיים המכון בהונגריה. לא ידענו עליו שום דבר. אני מזכירה שהונגריה הייתה אז מאחורי

מסך הברזל [...] אני ממש זוכרת את אותה ישיבת צוות בה הסתכלנו אחד על השני ואמרנו... משהו... משהו חשוב קורה כאן. העקרונות של הגישה וכל השקפת העולם שלה מאוד מאוד דיברו אלי, וכך נעשה בעצם החיבור הראשוני."
(רוני שנקר)

אודי מספר:

"אני טיפוס כזה אוטוידקט [...] אז די מהר כיסיתי את הספרות המקצועית סביב שיתוק מוחי. אחת התסמונות הידועות היא של ההורים היא שהם רצים מעץ לעץ כדי לנסות וכל פעם מחפשים את התרופה הבאה ואני מאוד הסתייגתי. היו כל מיני שיטות שרצו בארץ [...] ואז הראנו את הסרט [הנדון] ליואל. יואל היה בן ארבע וחצי – חמש [...] וכבר ידענו אז שהוא נורא אינטליגנטי, אבל לא הייתה לו שפה. [...] לא הייתה לו שום דרך של תקשורת משמעותית, להוציא ג'סטות ודברים כאלה. כשהראנו לו את הסרט, אז הוא סימן לנו שנעמיד אותו ו... עשה כזה... העיף את הרגל קדימה. סוג של צעד. היה לנו ברור שהוא רוצה את זה. בעצם, רק בגלל הרצון שלו אמרנו או-קיי. הוא הביע כל כך הרבה התלהבות כלפי הדבר הזה, אמירה כל כך ברורה, שהחלטנו שאנחנו הולכים על זה... ועדיין היינו מאוד סקפטיים..."
(אודי ליאון)

חדווה אלהרר הייתה מרפאה בעיסוק ותיקה באותה עת ואף התמחתה בהוראה מתקנת. היא מספרת:

"שמעתי על גישת פטו עוד הרבה לפני שהיא הגיעה לארץ, [...] שזו מן שיטה שעובדת על מקצבים, [...] אני חושבת שבטח כשחיפשתי עבודה חדשה אז איכשהו הגעתי (צוחקת). אני מניחה שאודי ראיין אותי [...] הוא היה אחראי שם כמעט בלעדית."
(חדווה אלהרר)

לאחר חזרתו ממכון פטו בבודפשט שהונגריה, פנה אודי אל מפקחת החינוך המיוחד בירושלים, הגב' אביבה כהן:

"הקשר הראשון שלי היה עם בחור בשם אודי, שהיה אבא של ילד עם שיתוק מוחי [...] מה שאודי סיפר לי היה שזאת שיטה בלי ניתוחים ובלי התערבויות כירורגיות."
(אביבה כהן)

בהחליטו לעניין הורים נוספים, פנה אודי לחנה אלג'ם, שהייתה באותה עת בוועד ההורים של ביה"ס "הרצפלד" לילדים עם שיתוק מוחי בחולון. בניגוד למשפחות ליאון, חזות ורנדר, חנה לא התרשמה מהסרט של ה-BBC, להיפך, הסרט הרתיע אותה. דווקא הסרטון שאודי צילם את בנו יואל, הוא זה ששכנע אותה לתת הזדמנות לגישה ולנסוע להונגריה:

"ראיתי את הסרט ואמרתי להם "חבר'ה, אני לא שולחת את הילד שלי לספארטה", זה נראה לי עבודה מאוד נוקשה, אווירה מאוד פרוסית כזאת וזה לא מתאים לבן שלי. אבל אז אודי הראה לי סרטון שהוא צילם. הוא הראה לי את הבן שלו יואל, ילד עם שיתוק מוחי וגם עם חירשות. אחרי שהם חזרו מהונגריה, הוא השכיב אותו בתוך גיגית כזאת בקיץ, את יודעת שישתכשך [...]. והמצלמה צילמה את הילד יואל, הוא היה בן ארבע [...]. משהו כזה [...]. עושה את התרגול של פטו בתוך המים!

זה עדיין עושה לי צמרמורת [...]. וזה קנה אותי. הילד לא שומע, הוא ישב בקבוצה במכון וניסה לחקות. אבל מה שזה עשה לו, זה מן הרגשה שהוא יכול לעשות דברים כמו שהילדים בכיתה שלו עושים. זה כבר ממש עשה לי את זה.. אמרתי שאם הם הצליחו, מבלי שהילד שומע, לשכנע אותו לעשות בעצמו תרגול, אז [...]. אצל הבן שלנו תרגול היה עונש. בכל פעם שהיה מגיע פיזיותרפיסט או מישהו והיה עושה לו תרגולים, היו צרחות עד לב השמיים וזאת הייתה התנגדות טוטאלית."

מאיר מספר כי משפחתו שמעה על הגישה משני מקורות. האחד מנוירולוגית ילדים בכירה בבית חולים "ביקור חולים" בירושלים [פרופ' נעמי אמיר] ומאביבה ליאון, סבתא של יואל, שעבדה עימו במשרד העבודה והרווחה [דאז]:

"התפיסה של חינוך לעצמאות דיברה אלינו, למרות שהיה קושי גדול מאד. לא יודע אם ספרו לכן, למדו בקומה שנייה במכון והיא [הנכדה] הייתה צריכה לעלות את המדרגות, להיאחז במעקה, זה יכול לקחת רבע שעה, עשרים דקות עם בכי. אבל היינו מוכנים לקבל שזה חלק מהתהליך עצמו וזאת הייתה תקופה קשה."

רוני הייתה אז מרפאה בעיסוק צעירה בראשית דרכה, שרק החלה לגבש את זהותה המקצועית. היא חשה כי מודל העבודה שרווח באותה תקופה, המודל הרפואי והטיפולים האינדבדואלים אחד על אחד, לא הציעו מענה מספק וכי הגישה אליה נחשפה בסרט, מציעה מענה שונה ומסקרן:

"אני אף פעם לא הרגשתי שלמה, אני חושבת, בטיפול אחד על אחד. משהו כנראה בגישה הבסיסית שלי, הרגיש שהאחד על אחד הוא לא [...] מספיק ללמידה. [...] זה היה משהו יותר באינטואיציות שכנראה הבין שלמידה טובה מתרחשת בתוך מערכות יחסים, זאת אומרת שזה לא מספיק ה.. הדיאדה. [...] הסביבה של ילדים, אפקטיבית יותר. [...] אני חושבת שדווקא ב'סטינג' קבוצתי, יש לכל ילד יותר זמן להתכונן, יותר זמן לחשוב על מה הוא הולך לעשות. בשביל למידה טובה, אתה צריך יותר זמן לעיכול. אני חושבת שהקבוצה מאפשרת את זה. אני חושבת שברמה הזאת זה משהו שדיבר אלי. [...] האמנתי גם שבקבוצה יש יותר הזדמנויות למידה כי הילד יכול לראות ילדים אחרים. כל הדברים האלה היו אינטואיטיביים, זה לא שבאתי עם איזושהי תפיסת עולם שפתאום אמרתי "וואו, זה בדיוק תואם את תפיסת העולם שלי", זה לא היה בהכרח מודע כל התהליך הזה, גם לא צריך לשכוח שהייתי מרפאה בעיסוק מאוד צעירה."

(רוני שנקר)

המפגש עם מכון פטו ועם הונגריה

המפגש הראשוני עם הונגריה ועם מכון פטו היה חוויה מטלטלת עבור ההורים. הבדלים תרבותיים, במדינה שהייתה בשלהי המשטר הקומוניסטי מחד והשמחה וההתפעלות מהתקדמות ילדיהם במכון, השפיעו על ההורים עמוקות. ההשפעה הייתה כה עמוקה ששינתה את הלך המחשבה שלהם באשר להתפתחות ילדיהם בפרט ובהשקפת עולמם כלפי מוגבלות בכלל. הורים רבים פנו בכתב למכון והוזמנו עם ילדיהם להערכה ראשונית. עם קבלתם, החלו מסעות של מאות משפחות מהארץ ומהעולם, לתקופות שהייה חוזרות ונשנות, קצרות וארוכות.

ג'ין ואביבה, שהיו הראשונות לבקר במכון מספרות:

"כתבנו מכתב למכון בהונגריה שאנחנו רוצים להגיע עם הבנות להערכה ואחרי כמה זמן קיבלנו תשובה חיובית. אז אני ויורם בעלי ושתי התאומות שלי, איילת ומעיין, נסענו לוונינה [בתקופה זו עוד לא היו קשרים דיפלומטים בין ישראל והונגריה ואף לא טיסות ישירות אליה]. לקחנו את המעבורת על הדנובה והגענו להונגריה. במכון פטו, אף אחד לא דיבר אנגלית (צוחקת), איפה אנחנו בכלל? [...] נכנסים, בודקים את הבנות וזהו. היינו המשפחה הראשונה. המשפחה הראשונה מישראל ששמה בעצם את הרגל שם. היה אחד שדיבר קצת אנגלית ואמר: we'll call you. אז זהו. היינו שם שבוע משהו כזה ואז חזרנו לארץ וקיבלנו מכתב שהבנות התקבלו למכון. ככה זה התחיל [...] מ 1987 עד 1990, חודשיים פה, חודשיים וחצי, חצי שנה..."
(ג'ין חזות)

"אני נסעתי עם חברה שלי להונגריה [...]. כתבתי לד"ר הארי [שהייתה רופאה נוירולוגית, תלמידתו של פרופ' פטו ומנהלת המכון באותה עת] מכתב בהונגרית, בעזרת חברתי, ושלחנו אותו למכון. כך עשו הרבה הורים מהעולם וגם מישראל. כתבתי שיש לי עניין אישי וגם שאני אחראית על האימוץ בארץ. אף פעם לא קיבלתי תשובה [...] הגעתי בכל זאת [...] בפעם הראשונה ראיתי את המכון [...] עמדתי למטה, לפני מדרגות שהובילו לכניסה למכון. זה [מדרגות] זה הרי דבר אבסורדי לילדים [...] ישבתי ובכיתי, הרגשתי שזאת תשובה! [...] אחד הדברים שהקסימו אותי הייתה ההתנהלות של המכון. שלש קומות, ארבע מאות ילדים, אף אחד לא מרים את הראש ומפסיק את העבודה. כולם עובדים, יש שירה, יש מוסיקה וכו' [...] אני בארץ נחשבת ל"אויבת", כי הייתי בקבוצה שסגרה בית ילדים של ויצ"ו! כל הזמן נאבקתי נגד בתי ילדים לגיל הרך והייתי נגד מוסדות ילדים [...] והנה הגעתי למקום הזה והתאהבתי בו, זה משוגע! הקשר שלי עם ד"ר הארי, אי אפשר להגיד התאהבות, אבל שתי נפשות תאומות במובנים מסוימים, בהרבה דברים גם היינו שונות. הנושא הזה של האמונה בזכות של ילד לחיים. אמרתי לד"ר הארי שאני חייבת לחזור

עם משהו לארץ. אז היא פתחה ארון עם מכתבים שאנשים כתבו [...] אח"כ היא אמרה שיש ספר בהונגרית על "החינוך המדריך" ויש בו פרק באנגלית עם תמונה ועם זה חזרתי לארץ. הייתי יום אחד במכון. הייתי מסוחררת!" (אביבה ליאון)

בעקבות התרשמותה העמוקה של אביבה החליט אודי לנסוע עם בנו יואל למכון:

"קבעו לנו תור רק להערכה. כלומר אתה בא, עושים לך בדיקה ואחרי חצי יום או יום, אתה הולך הביתה. אנחנו לא היינו הראשונים, הגיעו לפנינו אני חושב התאומות. [...] אז הגענו, והייתה ההערכה וכן, "תמתינו, יש תור בעוד שנה". כבר התחילו להגיע לשם מכל העולם. כמו שהסרט של ה - BBC הגיע אלינו, הוא הגיע לעוד מקומות בעולם... קודם כל היו המון יהודים, כי הקלטת הגיעה ל"מאפייה היהודית", באוסטרליה, ארה"ב ואנגליה כמובן. אמרנו "בסדר, אנחנו נמתינו", אבל התור הבא שלנו היה בעוד משהו כמו שנה. ואז שאלו אותנו למתי יש לנו כרטיס טיסה חזרה לארץ, אז אני אמרתי שלעוד חצי שנה, כאילו אין לנו מגבלה. אני טיפוס חוצפני כזה [...] האמת שהיה לנו כרטיס לשבוע. (מחייך)."

גם מרק ומשפחתו התכוננו לנסיעה:

"התארגנו וההורים שלי גם עזרו. בתוך החודשיים שלושה הראשונים האלה במכון, היא [מרים] התקדמה בצורה בלתי רגילה. התחילה לשבת לבד ולדבר, היא לא דיברה עד אז. אלה הם דברים שאי אפשר להשיג בזמן כל כך קצר אם הם לא היו טמונים בה כבר, אבל הגישה עזרה לה להוציא את זה. ואז הציעו לנו להישאר עד סוף השנה ובסוף היינו שם בעצם שנתיים. כמונו הגיעו בתקופה הזאת יותר ממאה ילדים מישראל."

חנה שהגיעה אף היא למכון, בהמלצתו של אודי, נזכרת בחוויית המפגש הראשונה שלה:

"עשינו טיול באזור וינה ואחר כן נסענו ברכבת לבודפשט. אודי היה שם, הוא סידר לנו חדר ונתן לנו כרטיסי נסיעה באוטובוס. הוא היה הקשר הראשון שלנו עם העולם הזה שהיה סגור ומסוגר. אף אחד שם לא דיבר אנגלית, רק הונגרית. עד ההערכה ניסינו לחיות שם ולטייל, כי בבודפשט יש מה לראות. הגענו להערכה במכון פטו, [...] הושיבו אותנו באיזה חדר, והגיעה גברת אחת בחלוק לבן. היא מסתכלת על מתן והיא אומרת לו "מתן, תן לי את היד שלך" (באנגלית) אז מתן, שיש לו יד אחת יותר פעילה, ניסה. הוא הושיט לה ככה (מדגימה) את הידיים שלו. אז היא לקחה את שתי הידיים שלו ואמרה: "עכשיו תקום" (באנגלית), אז הוא מסתכל עליה וצוחק... היא אומרת לו: "למה אתה צוחק?" הוא אומר לה: "אני לא יכול!", "אז תנסה" היא עונה. אז הוא עשה ככה את

התנועה של להזיז את הגוף קדימה כדי לנסות לקום. היא הסתכלה עליו ואמרה לו "בראבו, אתה ילד שמתאים לפטו" וזהו, זאת הייתה ההערכה. [...] בינתיים, בלילה הראשון לנו בדירה של איזה משפחה ישראלית אחרת ואח"כ מצאנו חדר להשכרה והסתדרנו בחודש וחצי הזה. קיבלנו תור לאוקטובר של השנה שאחרי [1988]. הודעתי בעבודה ועקמו לי את הפרצוף ולא חשוב... נסענו רק מתן ואני."

המפגש הבין-תרבותי עם מדינה מזרח אירופאית, בתום תקופה של כשלושים שנה תחת משטר קומוניסטי היה קשה. המשפחות נאלצו להתמודד עם אתגרים לא פשוטים, שנבעו מקשיי שפה ופערי מנטאליות הן במכון והן ברחוב. זאת בנוסף לפרידה מבני משפחה שנותרו בארץ ותחושת בדידות וגעגועים.

"הגענו להונגריה וכמובן שהיינו צריכים למצוא מקום ללון, לחיות. [...] היו דירות פחות טובות והיו דירות בסדר. כל בוקר הזמנו מונית שלקחה אותנו למכון. הן [התאומות] היו עם טיולונים כאלה, ואסור היה להכניס עגלות לתוך המכון. בכניסה יש מקום להשאיר אותן ואז נכנסים או במעלית, או על הידיים או במדרגות. כשמגיעים ללובי של המכון, מתחילים לעלות במדרגות, ככה עלינו במדרגות לחדר הפעילות שלהם. הייתה קבוצה בינלאומית. חבר'ה מאנגליה, מישראל, מגרמניה, מקפריסין היו... מכל העולם בעצם. [...] הייתי מלווה אותן ומכניסה אותן לחדר ואומרת "ביי". הקונדקטורית הייתה אומרת: "הורים תלכו" (צוחקת) והיינו חוזרים בארבע. כן יום שלם, מעון יום. תראי בהתחלה לא היה להן קל, לא רק בהתחלה (צוחקת), לא היה קל בכלל. פתאום יש משטר, משטר מאוד מאוד נוקשה. אין כזה בארץ, הם נכנסים וזהו זה. [...] כשהיינו שם אז היו כמה פעמים שנכנסתי לכיתה וראיתי מה הם עושים, זה לא פשוט, לא פשוט."

(ג'ין חזות)

חנה נזכרת בתחושות הקשות שעברו עליה ומתארת אותן במילים חריפות:

"אני את הונגריה שנאתי שנאת מוות. הייתי שם במצב נפשי איום. אמרתי לחברים שלנו ולמשפחה שלי, שכל יום מישהו יצלצל אלי, לא אכפת לי מי, רק שמישהו יצלצל שאני אשמע את הבית... הניתוק היה לי מאד קשה. לא היו שם טלפונים, בטח לא פלאפונים, בשביל לקבל שיחה הביתה היית צריך לעמוד חצי יום בדואר ולחכות."

אביבה ליאון מוסיפה על הקשיים, קושי רגשי אישי עוצמתי מאד, שנובע מהיותה ניצולת שואה:

"ישבנו במזנון, כשהילדים היו בטיפול, הורים רבים... ואודי נכנס וראה את הקבוצה של הישראלים ואמר "היהודים כבשו את הונגריה". אני, שאני ניצולת שואה [...] לא שהכחשתי את יהדותי או את הישראליות שלי, אבל באותו רגע ש... הפחד היה...בא איתי, לא שהוא נוצר שם. אודי תמיד מספר "ראיתי את אמא שלי מחוורה כמו הקיר". עד היום הוא אומר לי: "מה עשיתי? רק אמרתי שהיהודים כבשו את המכון."

מתוך כך נוצר הצורך ליצור הווי תרבותי ופעילויות עבור בני המשפחה הישראלים:

"היינו מגיעים בבוקר ויש שם בכניסה מקום לשבת, מזנון, אז הרבה הורים היו מדברים אחד עם השני, מחליפים סיפורים, מדברים ומארחים מסיבות ודברים כאלה. היו כמה אלמנטים של החוויה הזאת שהם לא נעימים."
(מרק רנדר)

ומאיר מוסיף:

"המאמץ של המשפחה לנסוע לכמה חודשים ולגור בהונגריה היה גדול, עוד היה אז משטר קומוניסטי. בהתחלה היה צריך ללכת ולהירשם במשטרה. היו הוצאות, היה השעמום של ההורים, זה לא קל להורה שהילד שלו לומד מ-8:00 עד 16:00 והוא [ההורה] צריך להסתובב שם לבד ולהישאר בסוף השבוע עם הילד ולמצוא תעסוקה, גם זה לא קל. יש בהונגריה המון מרחצאות מים חמים, אז לפחות בשבע מהן היינו, הילדה אהבה מאד ללכת. היה תיאטרון ילדים מאד מוצלח עם כיסאות מותאמים לילדים. היה צריך להעביר את שבת-ראשון, זה קושי, הדבר חישל את ההורים ואת הילדים."

"היה לנו שבת וראשון חופש. התחילו להגיע הורים ישראלים אחרים, אז יכולנו קצת לבלות שישי שבת ראשון ולטייל איתם. לטייל קצת בהונגריה ובמשך היום כל הורה מצא את העיסוקים שלו [...] כנראה ילדים הונגרים בשנות ה-70-80 לא היו יוצאים מהבית ולא היו רואים ילד נכה ברחוב [...] אז פתאום הגיעו כל הישראלים האלה והאנגלים האלה, כולם עם באג'ס [טיולונים]. אני זוכרת, זה לא נעים, נכנסנו לפארק ואני, איילת ומעיין ואלי רנדר עם מרים נדמה לי, עשינו שורה של באג'ס, ושתי נשים באות מולנו עם העיניים שלהן ככה [מדגימה כיצד נעצו מבט], מרוב

**שהסתכלו עלינו, לא שמו לב ונכנסו בעץ. הם היו בהלם."
(ג'ין חזות)**

להורים המייסדים נוסף גם הקושי הכלכלי בשל הנסיעות התכופות להונגריה:

**"אי אפשר עד סוף החיים לנסוע להונגריה. זה קשה גם כספית, זה המון כסף. מזל שעבדתי אז בבנק וליוורם גם הייתה עבודה טובה ובאמת הם עשו מגבית, אנשים עזרו ותרמו לנו, זה היה מדהים וההורים עזרו."
(ג'ין חזות)**

**"הייתה בעיה לשכנע את המשפחה שלי לנסוע... היה אז צורך להוציא אישור ולהוציא הנחה מאל על ולהוציא אישור מקופת חולים, שהם יחזירו חלק מההוצאות, כי זאת הייתה הוצאה ענקית. למשפחה רגילה זאת הייתה פשוט משכנתא!"
(חנה אלג'ם)**

לאחר חשיפת הגישה ע"י ההורים, אנשי מקצוע והפיקוח של משרד החינוך החלו להתעניין ברעיון, שהיה שונה מהמקובל והקיים בארץ ונסעו להונגריה, על מנת לראות את מכון פטו ולהכיר את דרכי העבודה בו:

**"הוא [אודי] סיפר לי על תלאותיו. ההורים הראשונים שיצרו קשר עם מכון פטו בהונגריה עזבו הכל בארץ, משפחה, עבודה, הכול, ונסעו עם כל הכבודה ועם הילד או הילדה שזקוקים היו לטיפול. לעיתים, עם כל בני המשפחה ולפעמים רק עם חלקם. [...] היו להם תנאים מוזרים אפילו, הם חיו בתוך דירות שכורות, לעתים כמה משפחות יחד. הם עזבו עבודה, עזבו את הארץ. המשפחות עשו צעדים מאוד מאוד מסוכנים, אפילו מבחינה משפחתית, כל זה על מנת לאפשר לילד לקבל את הטיפול [...] את יודעת איזה סבל הם עברו שם. עזבו חצי משפחה פה, קשה לתאר את מה שהם עברו."
(אביבה כהן)**

"אני נסעתי יחד עם אודי להונגריה ובשליחות המשרד [משרד החינוך] [...] הגעתי יחד עם אודי למלון ואמרו לי בקבלה להפקיד את הפספורט במשטרה. תיירים לא יכלו לטייל בהונגריה כמו היום. ואני באמת אמרתי "מה זאת אומרת איזה מן דבר זה" [...], אז אני ואודי הפקדנו את הדרכונים שלנו עד לשובנו [...]. קיבלה אותי במכון ד"ר מריה הארי, שהייתה תלמידתו של פטו וניהלה המכון לאחר מותו."

רוני שנקר הייתה בין הראשונים שנסעו לקורס הבינלאומי שפתח המכון עם ההתעוררות העולמית שיצר הסרט:

**"נסעתי לחודש ימים עם בן זוגי ובני שהיה אז בן שנה וחצי. ההונגרים, שהבינו שיש התעניינות בינלאומית, פתחו קורסים קצרים, מין קורסי מבוא על "החינוך המדריך", הרצאות ותצפיות מרובות בקבוצות. בשנת 1988 אם אני לא טועה, נשלחתי ע"י "צעד קדימה" לקורס, כדי למוד קצת יותר במה מדובר. זו הייתה תקופה שהגיעו לקורסים קבוצות גדולות מכל העולם [...]. בעיקר מהתחום הפרא רפואי, אך גם, אני מניחה, מורים, ומנהלים [...], אני חושבת שאולי היינו כשמונים איש בקבוצה הזו."
(רוני שנקר)**

יובל מספר על חווית המפגש עם ערש הולדת גישת "החינוך המדריך" בהונגריה:

"צריך לזכור שאתה חלוץ ומקים משהו חדש, זה אף פעם לא אותו דבר כמו להיכנס לדבר מוכן. זאת הייתה חוויה מאוד [מעצימה], וגם היה לי את האפשרות להבין ולהכיר עולם אחר מחוץ לישראל, אני מאחל את זה לכל אחד."

הקונדקטורים משחזרים את תקופת לימודיהם בהונגריה. ארבע שנים תמימות בהונגריה. זה לא היה פשוט. הם משתפים בקשיים שבלהיות במדינה זרה, עם שפה לא מוכרת ומנטאליות קומוניסטית. עם זאת, הם מסכמים שהייתה זו חוויה מעצימה, שתרמה רבות לפיתוח האישיות המקצועית שלהם. ההרגשה שמתארים הקונדקטורים הללו היא של התפעמות ומשתמשים בביטויים רבי עוצמה כדי להביע את תחושתיהם:

"צריך לזכור שאתה חלוץ ומקים משהו חדש. זה אף פעם לא אותו דבר כמו להיכנס לדבר מוכן.
(יובל צור)

"כמו להקים מדינה."
(נעמי רותם)

גם מהם תקופת הלימודים בהונגריה גבתה מחיר:

"היינו חבר'ה צעירים, שכל אחד מהם עצר את החיים שלו ונסע לארבע שנים.
(רחל בללי)

בנוסף, היו געגועים בשל המרחק מהארץ וקשיים בהסתגלות לתרבות ולסביבה הזרה:

"הונגריה הייתה ארץ לא ידידותית... פעם בשבוע לדבר עם אמא [...] הכרטיס היה נגמר ונשארתי עם דמעות.. זה עלה הרבה כסף.. הייתי מחכה את השבוע הזה, לא הייתי מתקשרת שוב... היו גם סטודנטים לרפואה ישראלים שהתחילו להגיע בהונגריה. די מהר היה צפוף חיפשנו עוד אנשים"
(נעמי רותם)

"הגעתי לשם לבד ולקח כחודש חודש וחצי עד שאשתי והילדה הגיעו. היא הייתה תינוקת בת חודשיים כשעזבתי... התחלתי לחפש דירה. שוק (shock), מה זה השפה הזאת... ההרגשה הראשונית הייתה אפור. שמיים אפורים, אנשים אפרפרים... ואין את הישראליות, השמח הזה, אנשים אחרים. אבל הייתה אז תרבות שאין אותה כיום. ביד אחת אנשים החזיקו ספר וביד השנייה כלי נגינה. היום זה אחרת לגמרי. פאלפון וקניונים. אז הכל היה אחר. מחירים זולים ואוכל שמן במיוחד. אנשים היו מגיעים עם משקל אחד וחוזרים לארץ כמו סופגנייה מהלכת"
(יובל צור)

לאט לאט נרקמו קשרים גם עם ההונגרים וגם עם המשפחות הישראליות שהיו מגיעות למכון. רחלי מספרת:

"זה היה מרתק, זה היה ממש מרתק... שנה אחר כך הונגריה הפכה להיות קומוניסטית לשעבר. פתאום הרבה מאוד אנשים התחילו לגלות שהם יהודים. הייתה התעוררות דתית שהיינו חלק ממנה... נתתי שיעורים בעברית לסטודנטים שגילו שהם יהודים והיה באלגן מאוד גדול... סטודנטים כעסו על ההורים שלהם... "למה הסתרתם שאנחנו יהודים?" זאת אומרת היה ככה צומת מאוד משמעותי בכל המובנים והיו לי ארבע שנים נהדרות, גם מבחינת הלימודים גם מבחינת ההתרחשויות הפוליטיות. היינו באמת חלק ממשוה גדול והיינו קבוצה של ישראלים ראשונים שהגיעו בכלל להונגריה... היינו הישראלים היחידים ושמרנו על קשר צמוד עם השגרירות. היינו עם המשפחות הישראליות של הילדים שהגיעו לתקופות של שלושה חודשים... הם הגיעו לחוות ולראות מה זה עושה לילדים שלהם מבחינה טיפולית. הייתי עושה את כל המסיבות והחגים אצלי בבית לכל המשפחות הישראליות. היו מגיעים ככה ילד והורה, פשוט בגלל שזה היה נורא יקר אז היינו מאוד מאוד מגובשים והיינו עושים את החגים יחד גם הסטודנטים וגם המשפחות. הייתה אוירה אחרת שונה מהיום."

דרך העבודה במכון פטו

לצד הקשיים, חוו המשפחות רגעים משמעותיים של שמחה. הם היו עדים להתקדמות התפקודית של ילדיהם ואף חשוב מכך, חשו ניצני שינוי במוטיבציה שלהם, שהיא על פי פטו בבסיס התפקוד, יותר מאשר הפגיעה הנורו-פיזיולוגית עצמה. אט אט הפכו הילדים אקטיביים יותר ונראה היה שלצד הישגיהם, החלו מאמינים בעצמם וביכולותיהם ההולכות ונרכשות. המהפך המחשבתי לא היה רק נחלת הילדים, אלא אף השפיע עמוקות על ההורים עצמם:

אודי מספר:

"החוויה שאנחנו עברנו, הייתה חוויה של דיספונקציונליות כהורים, כי הנה האישה הזאת [הקונדקטורית ההונגרית] יכולה מה שאנחנו לא יכולים. ושוב, החשיבה הזאת, שבמקום לקחת את הילד לפיזיותרפיסט, צריך לקחת את האמא עם הילד שעובדים ביחד, בקבוצה, שיש תמיכה של הורים אחרים, והתפקיד של הקונדקטור להראות לו איך לעשות ולא לעשות במקומו".

ומרק מוסיף:

"כשהתחילו להעמיד את מרים ולימדו אותה ללכת, מה שלא העזו פה בארץ, היא התחילה לדבר. לדעתי, בהתפתחות הטבעית של ילד, יש קשר ישיר בין כך שילד מתחיל ללכת ומתחיל לדבר. [...] עד היום מרגש אותנו כשהיא מספרת לנו משהו שהיא עשתה לבד "אני עשיתי לבד" [...]. הגאווה הזאת, הגאווה מההישגים שלה זה מה שתמיד ריגש אותי [...] זה שיש לה אמונה ביכולותיה, לפחות בפנים היא יודעת מה היא רוצה וזה חשוב".

"אני תמיד אומרת שלהורים לילד עם שיתוק מוחי יש בעיה נורא גדולה לדעת איפה זה נקודת האיזון [...] עד כמה לדרוש, כך שמצד אחד הוא יצליח ולא יהיה מתוסכל כל הזמן כי הוא לא מצליח ולא מצליח... ומצד שני, שזה גם יקדם אותו, שזה לא ישאיר אותו באותו המקום. זה כל החיים המלחמה הזאת".
(חנה אלג'ם)

"תמיד יש את האמירה הזאת לילד: "אתה יכול..". והחוכמה היא להגיד לו את הדבר שהוא באמת יכול, לא את הדבר שהוא כרגע לא יכול, אלא מה שהוא באמת יכול. מה שאתה מאמין שיש בתוכו

שהוא הצעד הבא. תמיד אפשר את הצעד קדימה, בזה אני משוכנע, אין מצב שהוא סטטי [...] זה לקחת את הרעיונות האלה ועכשיו איפה זה בחיים שלי, בחינוך שלי, בילד הבא שאני מטפל בו... איך אני מתרגם את הרעיונות המאד פשוטים האלה. זו עבודה מאד מאד קשה. זו הייתה הגאונות של פטו".

(אודי ליאון)

"אני מניחה שהשינוי העיקרי שראינו, לא נבע מנס שקרה במכון, אלא שבארץ, לא נתנו להם את האפשרות להראות את מלוא יכולותיהם. האמונה שלנו ביכולת ההשתנות של הילד הייתה יותר מוגבלת. גם ברמת הציפיות [...]. אני חושבת שהמהפכה הקונדוקטיבית הייתה קודם כל בתפיסה או באמונות שיש לנו לגבי יכולת ההשתנות של הילדים וברגע שהאמנו שהם יכולים להשתנות ושידרנו להם שהם יכולים להשתנות, אז הם האמינו יותר בעצמם וביכולותיהם ואמנם השתנו. זה לדעתי השינוי המשמעותי [...]. ברגע שאתה מאמין בבן אדם שהוא מסוגל ואתה נותן לו את הסביבה כדי שתאפשר לו לגלות את זה, אז הוא מתקדם. ברגע שהציפיות שלך הן נמוכות ואתה לא מצפה לשינוי, לא יהיה שינוי."

(רוני שנקר)

"הוא היה חוזר בחמש וחצי בערב, רעב כמו זאב. [...] יום אחד הוא חזר ואמר לי שהוא מוכרח לספר לי משהו, "היום לימדו אותי לאכול עם מזלג". מה זאת אומרת? אני עד אז הייתי מאכילה אותו ולפני שנסענו, הוא שאל אותי: "אמא, מה יהיה אם אני אצטרך עזרה? אני לא יודע הונגרית", אמרתי "תשמע, יש מילה בינלאומית שנקראת "HELP". תגיד אותה ומישהו כבר יבוא לעזור". מסתבר, שהוא אמר "help help... עשר פעמים, ואף אחד לא ניגש אליו. והימים האלה שהוא חזר כל כך רעב, הוא פשוט לא אכל [...]. אבל יום אחד, נתנו קוביות תפוחי אדמה והוא ידע לאכול ביד במבה. אז הוא חשב אולי ככה הוא ייקח כמו במבה לפה. ברגע שהוא הושיט את היד לקחת את תפוח האדמה, התיישבה לידו קונדקטורית ואמרה לו: "אנחנו לא אוכלים ככה, בוא אני אלמד אותך לאכול במזלג". והוא למד לאכול במזלג. זה היה הישג ששינה את חייו של מתן, הפך אותו ב-180 מעלות. [...] אז ישבנו פתאום זה מול זה ואכלנו ביחד ואמרתי לו: "מתן, תסתכל! זה מהפך אמיתי!"

(חנה אלג'ם)

"ילד שהולך במכון, הולך אל מישהו שמחכה לו בקצה. מחיאות הכפיים באות מהקבוצה ואת רעיון הקבוצה פטו לקח ממורנו [יעקב לוי מורנו (1889-1974) היה ממציא הפסיכודרמה ומחלוצי הפסיכותרפיה הקבוצתית. יש תיעוד לקשר בינו לבין פטו]. [...] בעצם אין במכון טיפול אינדיבידואלי. אולי זה מוגזם, אולי זה מהעבר, אבל תמיד הקבוצה היא זאת שמדגימה, נותנת ומחזקת. [...]בשיטת פטו העשייה היא החיים. [...] כמו התפילה. בן אדם שמתפלל חי לפי התפילה. [...]

(אביבה ליאון)

ואודי מחדד:

"די מהר הבנתי שתפיסות היסוד של פטו הן די פשוטות. זו פסיכולוגיה שנה א': מוטיבציה, שימוש בקבוצה כדרך לעודד, לימוד דרך חוויה ולא דרך תרגול. תראו, כל העקרונות של פטו הם עקרונות שכל אדם עם אינטליגנציה פשוטה יכול להבין. לפעמים זה כל כך פשוט שאתה אומר "איך לא חשבו על זה קודם". [...] העניין הוא איך אתה לוקח את הדברים האלה ומתרגם אותם למערכת. [...] אני ראיתי את זה לדוגמא עם יואל. בגיל כמה חודשים, הילד מנסה להושיט את היד ולקחת את הרעשן או משהו כזה, אז ראינו שהוא מנסה, אבל במקום שהיד הייתה מושטת קדימה, היא הייתה עפה לו כל הזמן. אז הוא ניסה פעם אחת, פעם שנייה ומה קורה בפעם השלישית? הוא מתחיל לבכות, נהיה מתוסכל. מה עושה האבא או האמא היהודייה הטובה? רצים לתת לו. בנקודת זמן זו לפי פטו, מתרחש תהליך למידה. זאת אומרת, זה לא שהוא לא למד אלא להיפך, הוא למד שכדי להשיג את הצעצוע הוא צריך לבכות. וזו הדיספונקציונאליות. [...] השאלה היא איך אתה יוצר מערכת של חיים, תורת חיים, שבה אתה דרך החיים לומד להתמודד עם הבעיה.

(אודי ליאון)

"קודם כל החוויה של להיות בקבוצה, עם התקדמות של הקבוצה עם עוד סובבים שהיא מכירה עיצבה לה את האישיות של להיות אקטיבית, להיות גאה בעצמה, בהצלחות שלה [...]. לא הייתה בעצם (בישראל) איזו גישה אינטגרטיבית טיפולית ובטח לא בכיתה עצמה. הפיצול פשוט מפריע להתקדמות. [...] במכון כל הפעילויות היו אינטגרטיביות, אם היא אוכלת אז היא לומדת עוד דברים תוך כדי ואז ההתקדמות היא אחרת והעצמאות אחרת. היא רואה שהדברים שהיא לומדת שימושיים לה מידיית בתוך החיים האמתיים שלה, לא משהו תיאורטי. אז זה היה הסוד, אין ספק".

(מרק רנדר)

חנה מדברת על "אהבה קשה":

"במכון הכל נעשה באהבה, אבל שם זה "אהבה קשה". מה זאת אומרת? מתן בחיים לא ישב על כיסא בלי להיות קשור ובלי להיות עם משענת גב. הושיבו אותו בימים הראשונים על שרפרף, הוא ניסה להחזיק את עצמו, הוא לא ידע איך מוצאים שיווי משקל ונפל, אז הם רצו אליו וחיבקו אותו ונישקו אותו ונתנו לו מים והושיבו אותו בחזרה על אותו כיסא. את מבינה? זה נקרא אצלי "אהבה קשה". כי "צריך" לעשות את זה. אני לא יודעת אם אנחנו בישראל מסוגלים. (צוחקת) לא?! שם הם ידעו כנראה שזה לא מסוכן, כי זה לא גבוה והם גם כל הזמן הסתכלו. אבל הוא אמר לי "היא הושיבה אותי בחזרה, מה שעוד פעם אני אפול?". אבל בסוף הוא למד. כן. וזה זה החוכמה של פטו, זה החוכמה. כשבאים למכון, יש ליד איזה פארק קטן כזה עם עצים ושם הם עושים עם הילדים צעדות [...] היינו מסתכלים איך הם הולכים, מתנדנדים וכמעט נופלים אבל הם הולכים! כמו חילים. זה פה בארץ לא ידעו לעשות. שלוש שנים עבדו בארץ עם מתן, פיזיותרפיה פעמיים בשבוע, ארבעים דקות כל פעם להפסיק תנועות פתולוגיות [...] יד ימין שלו מאד ככה (מראה תנועה קפוצה ביד), להפסיק את זה ולהוריד את זה. תלמדו אותו לעשות עם זה משהו כבר! (צוחקת) וטראי, אני נורא אהבתי את כל הפיזיותרפיסטיות, באמת הן נשים מקסימות, עד היום הן חברות שלי".

(חנה אלג'ם)

אנשי המקצוע שבקרו במכון, ביטאו לצד התפעלותם מהנעשה במכון גם את הסתייגויותיהם. ההסתייגות הראשונה הייתה מהתנהלותו של המכון כמוסד פנימייתי:

"היו קבוצות אמהות- ילדים עד גיל שלוש, מרשימות מאד, אבל מגיל שלוש הילד נכנס למכון ששימש אז כפנימייה. הוא לא גר בבית, ורואה את ההורים פעם ב.. אני לא יודעת".

(רוני שנקר)

"מאד כואב שהילדים היו נשארים שם במסגרת של מוסד, זה קטע נורא קשה, אבל היה טוב לחזור לפה ולראות שכאן עושים משהו אחר. שכאן באמת לא משאירים את הילדים במוסד [...]. זה מדהים אורח חיים שם... כל פרט מונחה, כל פרט של החיים, מהשנייה הראשונה שקמים בבוקר ועד צחצוח שיניים והאוכל והכול. זה באמת מאד מאד מרשים, אבל יחד עם זה יש הרבה כאב".

(חדווה אלהרר)

הסתייגות נוספת הייתה מהעובדה שהקונדקטור היה איש המקצוע הכמעט בלעדי (להוציא רופאים) במכון. הקונדקטור, מנחה את היום ללא צוות ממוקצעות הבריאות והטיפול (כגון מרפאים בעיסוק, פיזיותרפיסטים, קלינאיות תקשורת, עובדת סוציאלית, פסיכולוג):

"הוא [הקונדקטור] לא יכול להיות הכל. הוא לא יכול להיות גם מרפאה בעיסוק, גם פיזיותרפיסטית, גם מורה, גם... זה בלתי אפשרי. ראינו שיש שם חוסר בידע."
(רוני שנקר)

הסתייגות נוספת נבעה מהגישה של המכון, על פיה אין להתאים את הסביבה לילד אלא את הילד לסביבה:

"זה נשמע מאוד יפה שלא צריך לשנות את הסביבה, אבל רציתי לראות עין בעין איך זה מתבצע. זה התבצע בצורה מאוד מאוד מייגעת."
(אביבה כהן)

מאותה תפיסה, השימוש באביזרי עזר היה מינימאלי, שלא לדבר על הליכונים, כסאות גלגלים וכו':

"התפיסה הרווחת במכון [ועדיין רווחת בו], הייתה שאם ניתן לילד תקשורת תומכת, אז הוא לא יפתח דיבור; אם ניתן לו כסא גלגלים ממונע, הוא לא יפתח הליכה [...] יש מחיר כבד להמנעות ממתן תקשורת תומכת בגיל צעיר, כי איך הוא אמור לתקשר עם העולם? איך הוא יכול להביע את הרצונות שלו? איך הוא יכול לשאול שאלות? או אם נמנע ממנו הליכון בגלל שהוא עדיין לא הולך לבד, איך הוא יחקור את הסביבה? איך הוא יגיע ממקום למקום? איך הוא יוכל להשתתף בצורה אקטיבית עם החברים שלו שכן יכולים ללכת? המחיר של לא לתת ציוד כזה או אחר, גבוה הרבה יותר מאשר כן לתת אותו. מחקרים עכשוויים אף מוכיחים זאת"
(רוני שנקר)

הקונדקטורים תיארו את המפגש הראשוני עם מכון פטו. הלימודים היו אינטנסיביים, מהיום הראשון ללימודים הסטודנטים למדו חצי יום ובחצי השני עבדו. תוך כדי העבודה הם רכשו את המיומנויות הנדרשות.

רחלי מספרת:

"במשמרת ראשונה שלי בעבודה לא ידעתי כלום והתחלתי לעבוד כבר בשבוע הראשון. עבדנו משמרות בוקר ועבדנו אחר הצהריים או הפוך, זאת אומרת שאתה התחלת לעבוד לפני שבכלל ידעת מה אתה באמת עושה"

יובל נזכר:

"כשהגענו למכון בראש וראשונה ראינו את הפסל של פטו. כל מכון מחולק לקומות וכל קומה צבועה בצבע שונה. כל העובדים היו בחלוקים. אפילו עובד המעלית היה לבוש בחלוק והיה לוחץ על הכפתורים... כל אחד (מאתנו) קיבל קבוצה אחרת... וילדים מתוקים, שכל אחד מדבר בשפה שאתה לא מכיר... אתה מנסה לתקשר, אין שפה בינלאומית וצוחקים עליך, כי אתה מנסה לקשקש קצת, להיות חלק. הילדים היו אחרים מהילדים בארץ. הם היו מכבדים מבוגרים. מאמינות שיש מקום כזה? יש משהו יפה במנטאליות של מזרח אירופה... וכשהגעתי לשם ראיתי המון דברים יפים. מנטאליות אחרת, התייחסות לתרבות, למוסיקה. אין אחד שלא לומד מוסיקה... וכבוד למבוגר, זה לא כבוד מתוך הפחד, זה כבוד מתוך כבוד ומתוך מלה טובה. אתה מבוגר ואני ילד. אני מבקש רשות ממך מה לעשות. זה דברים שאנחנו מתמודדים איתם בארץ..."

מבחינת קבוצות היו קבוצות ענקיות. מעט ציוד. כיסאות, מקלות, טבעות. שקיות שעועית היו ציוד הכי משוכלל. הכל נורא פשוט. מסודר. מאורגן. כל אחד ידע את המקום שלו. והכל מטוקטק. ראש קבוצה ברגע אחד הייתה מנהלת את הקבוצה וברגע השני הייתה סייעת, אפילו שהיה לה וותק של עשרים שנה."

להונגרים מאוד חשוב הסדר, הכול מתוכנן לפרטי פרטים. כל תוכנית מורכבת מסדרת משימות מובנית בדרגת קושי עולה.

נעמי משתפת אותנו בתחושותיה:

"לעיתים נדרשת גמישות בעבודה. למרות החשיבות הרבה של תוכנית מובנית, החיים מפתיעים וצריך שלקונדקטור תהיה גמישות, שתאפשר לו להכיל את כל צרכיו המרובים והמשתנים של הילד".

יובל מתייחס למעורבות ההורים ההונגרים:

"הילדים ההונגרים גרו בפנימייה ובממוצע פעם בשלושה שבועות ההורים היו לוקחים את הילד לסוף שבוע ומחזירים אותו למכון... ברור שילד נמסר למוסד, הורים הם לא חלק מהטיפול בילד".

שותפות המשפחה הגרעינית והמורחבת – תמיכות ומחירים

הנסיעות התכופות להונגריה הצריכו גם סיוע ותמיכה של המשפחה המורחבת. לחלק גדול מההורים היו ילדים נוספים, איתם היה צריך להישאר בארץ:

"כל הריצות האלה להונגריה, השארתי את קרן פה, ילדה בת חמש, עם הדודה או הסבתא, המשפחה של יורם [...] שלי כולם באנגליה. אבל בכל זאת, זה לא אמא ואני מאד אימהית כזאת, מאד מחבבת וזה היה חסר לה, בטוח. אבל שוב, אני בשלי, אני לא ראיתי ממטר."
(ג'ין חזות)

חנה מוסיפה עד כמה נושא השותפות במשפחה קריטי:

"רק אם יש הבנה בין בני הזוג זה יכול לעבוד. גידול ילד עם שיתוק מוחי וכל הטלטול להונגריה וחזרה, זה לפחות שני אנשים במשרה מלאה, לפחות [...] ותמיד צריך שיהיה עוד מישהו ברזרבה, סבא, סבתא, דודה, בן-דוד, תמיד, כי זה מטלה מאד מאד שוחקת. [...] היינו בהונגריה סה"כ שלש פעמים. פעם אחת הוא [מתן] היה איתי לבד, ששה שבועות. אחרי זה שלחתי את בעלי וכמעט התגרשנו בגלל זה, כי לא יכולתי, פיטרו אותי מהעבודה כל פעם שאמרתי שאני נוסעת לששה שבועות. אז בעלי היה אתו פעם אחת לבד ארבעה שבועות, ופעם אחת התחלפנו באמצע, הוא היה שלשה שבועות ואני הייתי שלשה שבועות. זאת הייתה תקופה לא פשוטה, ממש לא פשוטה."

גם סבים וסבתות היו מגויסים באופן מלא לנושא, מאיר סבה של נועם מספר:

"יצאנו עם הנכדה להונגריה שלוש פעמים. בד"כ זה היה לששה שבועות. היינו מתחלקים, בשבועיים הראשונים הייתה האמא, שבועיים באמצע אני הייתי ושבועיים אחרונים היה האבא, שהיה מחזיר אותם. כך שלי יצא להיות שם גם כהורה ולא רק סבא. [...] מבחינת החוויה, תראי זה קושי גדול מאד, הילדה בכתה הרבה מאד, קושי של שפה, אנשים חדשים להתנתק מכל המסגרת. היא לא זכרה את זה לטובה בגיל בוגר יותר. כשהייתה בת עשרים וכמה, נסענו לבודפשט והצענו לה לבקר בבניין של המכון והיא לא הסכימה."

נושא האחים והאחיות עולה לא פעם על ידי ההורים ומסגיר את הקשיים של ילדיהם האחרים ואת המורכבות ההורית אל מול האתגר:

"הקטנה שלי [קרן] לא באה איתנו ברוב הביקורים במכון. אבל כשרצינו להיות שם לתקופה ארוכה, לחצי שנה, אז לקחנו אותה. רשמנו אותה לגן, שזה גם עם חבר'ה מהשגרירות והיא עשתה גן חובה בהונגריה. כן, אז לא היה לה פשוט גם (צוחקת). יש לה כמה מאכלים [...] זה משהו שקוראים לו 'בטטה ירושלמית' והיא לא נוגעת בזה. למה? היא אומרת שזה מזכיר לה את האוכל של ההונגרים (צוחקת). לא היה פשוט, מ-1987 עד 1990 אנחנו על קו בודפשט-ישראל" (ג'ין חזות)

חנה אף היא מספרת על המערכת היחסים המורכבת של שתי בנותיה עם אחיהן, מתן:

"בבית שלנו זה היה ככה: האחות הגדולה של מתן, נזהרה ונשמרה ממנו. היא ראתה שהטיפול במתן בולע אותי ואת בעלי ואת כל מי שמגיע לכאן, אז היא נשמרה לנפשה. כשהיה "מקרה חירום", למשל אם הייתי חולה, אז היא נכנסה לנעליים ועשתה הכל, אבל בחיי היומיום, עד כאן [...] האחות השנייה, שהיא גדולה ממנו בשנתיים וחצי, בדיוק הפוך. היא נצמדה למתן והפכה להיות הקשר שלו עם העולם. כשהיא הייתה בכיתה א', שמתי לב שכשחברות קראו לה מלמטה, היא אמרה "לא אין לי חשק" יום, יומיים, "הללי מה קרה?". "לא נעים לי, אני יורדת והוא נשאר פה לבד". הלכתי לפסיכולוגית, התייעצתי איתה, אמרתי לה "תשמעי, מה שמפחיד אותי שהילדה הזאת תגדל בידיעה שהיא השומרת והמגדלת את הילד הזה והיא לא תבנה לעצמה חיים. אני לא רוצה את זה. אני רוצה שאנחנו נעשה את כל מה שאפשר כדי לשקם אותו, כדי שהוא לא יפול עליהן לעול". ובאמת היא לימדה אותי לדבר איתה, איך להסביר לה שהיא לא אחראית עליו, שהוא רק אח שלה, שהוא לא בן שלה וזה עזר, הילדה התחילה לחיות את החיים שלה לבד".

ג'ין מספרת על אירוע מורכב שחוותה עם ביתה קרן:

"קרן הייתה מאד מופנמת והתביישה, היא לא רצתה לצאת אתנו, "אמא כולם מסתכלים עלינו", בכל זאת, זאת ילדה קטנה וחברים כמעט לא היו באים הביתה. "למה את לא מביאה?" - "לא, לא, אני אלך אליהם" שוב, זה נורמאלי. דיברו איתי תמיד בביה"ס שהיא שקטה, שקטה, שקטה, אף פעם לא מצביעה ואז יום אחד קבלתי טלפון מהמורה שלה "תבואי מיד", אמרתי "מה קרה?" היא אמרה "קרן התחרפנה" (צוחקת). אני לא יודעת ממה, היא התחילה להתפרע בכיתה ולצעוק.

אז ישבנו עם הצוות והם ידעו את הרקע, ואז קרן אמרה לי משפט "אני החריגה בבית, אני מרגישה חריגה בבית". וכשאת חושבת על זה, זה היה נכון. הכול היה מסביב לאיילת ומעיין וקרן, יאללה לבד [...]. היא הלכה בגיל תשעה חודשים, היא פשוט קמה, אמרתי "היא לא יכלה לחכות לאימא שלה כל הזמן" (צוחקת). ראיתי שמאד קשה לה, מאד, מאד, מאד, זה שאימא לא שם בשבילה כל הזמן."

חנה משתפת עם הצורך להסתכל כל הזמן עוד צעד קדימה ועל שיחה משמעותית עם אחיותיו של מתן:

"כשהוא היה בן חמש עשרה בערך, עשינו קרן על שמו והפקדנו כסף כל חודש גם אני וגם בעלי. אחרי שאנחנו נעבור לעולם אחר, הוא יתחיל לקבל מן פנסיה קטנה כזאת כל חודש, תוספת למה שביטוח לאומי נותן לו. לא ידענו אז אם הוא יוכל לעבוד, אם הוא יוכל להתפרנס וכו' [...]. ואז לקחתי את הבנות שלי, הושבתי אותן ואמרתי להן: "תשמעו בנות חמודות, אנחנו עכשיו מצטמצמים, יש לנו פחות כסף כל חודש כי אנחנו שמים כסף בקרן הזאת, המטרה היא שכשאתן תהינה מבוגרות, נשואות עם הילדים שלכן, האח הזה לא ייפול עליכן ולא יהיה חלק מתקציב המשפחה שלכן. אם הוא כן יהיה עצמאי או לא יהיה עצמאי, כסף יהיה לו להסתדר".

ומסכמת בעצה להורים:

"חשוב שתמיד ההורים ידעו לקחת לעצמם גם קצת חופש, לא להיות משועבדים אך ורק ובלבד ולא לשכוח שיש עוד ילדים בבית. לכן צריך כל פעם להרים את הראש וככה להסתכל מסביב ולראות איפה אפשר לעשות עוד קצת לילדים האחרים ולעצמנו. זאת מטלה מאד, מאד, מאד שוחקת."

הקמת "צעד קדימה" והבאת "החינוך המדריך" לישראל

הקמתה של "צעד קדימה" נבעה מן האמונה ביכולתו של "החינוך המדריך" לקדם את ההתפתחות של הילדים לכדי בוגרים אוטונומיים, ומן הרצון והצורך לאפשר לילדים בעלי שיתוק מוחי בארץ ובני משפחותיהם, לבחור בחינוך על פי גישה זו, ללא הצורך להרחיק להונגריה. הקמת העמותה, עיקרה מסע ארוך ומורכב שהתנהל במספר מישורים וביניהם: גיוס כספים; הכנת התשתית בארץ ע"י קמפיין הסברה וקשרים עם מובילי דעה; כתיבה וחתומה על הסכם עם מכון פטו להכשרת סטודנטים ישראלים למקצוע הקונדקטור. מהלך חשוב נוסף היה חשיבה עמוקה על הדרך האופטימאלית להעברת הגישה לישראל, התאמתה לתרבות הישראלית ולידע המערבי הקיים והטמעתה כחלק אינטגרלי מהאופציות החינוכיות – שיקומיות הנהוגות בארץ.

תהליך הקמתה של "צעד קדימה" ויישום גישת "החינוך המדריך", היו בבסיסם פרי שיתוף פעולה בין הורים, ילדים ואנשי מקצוע:

" צריך להבין ש"החינוך המדריך" נכנס לארץ בתקופה שבה בתחום של שיתוק מוחי הייתה ממש סטגנציה [...]הם [ההורים] התחילו את התהליך וחברו לאנשי מקצוע. זו ללא ספק הייתה אחת ההחלטות החשובות שהם קיבלו. [...] החיבור הזה של הורים ואנשי מקצוע הוא בעיני אחד מסודות ההצלחה של "החינוך המדריך" בארץ. "
(רוני שנקר)

הקושי בנסיעות המרובות להונגריה, העלויות שלצדן, הניתוק מבני משפחה שנותרו בארץ וממקומות עבודה, חדדו את הצורך ליצור מענה הולם בישראל, אשר יחסוך את המחירים הכבדים ששילמו המשפחות:

"זה התחיל ממצוקה, מצוקה של משפחות. המצוקה של המשפחות הייתה הטריגר. "
(אביבה כהן)

"הורים רבים נסעו עם הילדים למכון בבודפשט. כשחזרו לבי"ס "אילנות", הצוות ראה התקדמות וגם ההורים. זו בעצם הייתה ראשיתה של "צעד קדימה". הורים שחזרו מהמכון פנו להורים נוספים, לא רק בירושלים אלא בכל הארץ, ובאוקטובר 1987 קמה העמותה באופן רשמי. "
(רוני שנקר)

"אודי [ליאון] הביא את הרעיון לבתי הספר, אודי עם הקסם שלו כמובן כבש את כל מי שרק שמע אותו. גם בגלל הקסם שלו בתור אודי והאיש וגם כי הוא ידע להעביר את המסר [...] הוא הבין את הרעיון והביא את הרעיון של גישה לחיים וכאורח חיים וזה היה הרעיון שכבש את מי שהבין את זה."
(חדווה אלהרר)

"הפרדיגמה הקונדוקטיבית בעצם אמרה "לא עוד" [למודל הרפואי]. מי שבמרכז העשייה היא המשפחה והקונדקטור הוא המוביל אתה את התהליך, שהרי אנחנו מדברים על תהליך של גידול, חינוך ולמידה. זה לא מייתר כמובן את מקצועות הבריאות, אבל המשפחה והקונדקטור הם במרכז התהליך."
(רוני שנקר)

"לשבחם של ההורים המובילים אפשר להגיד, שהם היו אנשים עם חזון מאד מאד גדול [...], והובילו דרך מאד מאד יפה."
(חדווה אלהרר)

"מהר מאוד הגענו למסקנה ש"זה לא עסק" שישראלים באים לשם [להונגריה] וזה מאוד קשה למשפחות ולילדים שלומדים הונגרית כדי להשתתף וצריך להביא את זה ["החינוך המדריך"] לארץ. אז התחלנו, בחוצפתנו הישראלית, לעשות משא ומתן בין השלטונות בהונגריה לישראל, ובאותו זמן להביא משלחת מהארץ לראות את המכון, כדי שהם יסכימו שנתחיל בתהליך וככה נולדה "צעד קדימה". זה היה עם אודי ליאון והתוצאה הייתה הסכם עם מדינת ישראל לשלוח עשרה צעירים ישראלים ללמוד בהונגריה את מקצוע הקונדקטור. זו ההתחלה של "צעד קדימה". זה התחיל מההתארגנות הזאת של ההורים ועם הרבה עזרה טובה אחר כך של מומחים שעבדו בתחום הזה שנים ופשוט התפעלו מהעבודה במכון ורצו להביא את זה למדינה ישראל."
(מרק רנדר)

"אי אפשר לנסוע כל הזמן אז בואו ננסה לחשוב מה אפשר לעשות פה. עכשיו כל החבר'ה [הילדים] איילת ומעיין, טליה [קושניר], מרים רנדר ויואל ליאון למדו ב"אילנות". בדיוק הייתה אז נכנסה מנהלת חדשה [פועה פלקס], ואמרנו לה: "זה מה שיש בהונגריה, אנחנו נמצאים בתקופות ביניים, בין זה שאנחנו נוסעים וחוזרים. אולי אפשר לעשות איזה קבוצה ב"אילנות"?" היא מאד התלהבה ואמרה "כן, אבל אין לי צוות", אמרנו לה: "אנחנו הצוות בעצם."
(ג'ין חזות)

אביבה ליאון מספרת על הכוח המניע להקמת העמותה:

"למכונה הזו היו שלושה מנועים, קודם כל היו מרק [רנדר], אודי ואני, שהייתי בוועד המנהל [...]. אודי היה זה שיישם דברים ובנה את התכניות וניהל את המשא ומתן בהונגריה. מרק היה הגיבוי, הביטחון [...] ואני הייתי המנוע של הקשרים. כמובן שהיו גם הורים פעילים נוספים".

ומרק מרחיב על הפעולות שנעשו בדרך להקמת העמותה::

"באותו הזמן, אני, אודי והורים אחרים, הסתובבנו בכל מקום בארץ ודיברנו עם הורים לילדים בכל מקום שהיו מוכנים לשמוע אותנו. נסעתי יחד עם ההורים שלי לארצות הברית. הקמנו שם ארגון תמיכה לגיוס תרומות. זו הייתה תקופה של שליחות. זה היה משהו שחייבים היינו לחשוף להורים אחרים והם היו צריכים לדעת על זה ולהכיר את זה. אנחנו החלטנו להביא את הגישה לארץ. בכל המקומות בעולם פשוט היו מביאים את הקונדקטורים [ההונגרים] ואנחנו הבנו שזה לא השיטה. אנחנו צריכים לעשות את זה בארץ, בצורה מותאמת לתרבות ולסביבה שלנו. בשפה העברית ובכלל להתאים זה לתנאים שלנו. היה איזשהו חזון עוצמתי. פשוט לא חשבנו הרבה – הלכנו אתו".

בתחילה נקראה העמותה בשם "קדימה" ואז באחת השיחות על השם, הציעה בתו של פרופ" שאול הוכשטיין, שהיה ראש החוג לנוירוביולוגיה באוניברסיטה העברית וחבר הנהלה, את השם "צעד קדימה".

אודי מספר על הקשר בין השם לבין הרציונל הכוללני של "החינוך המדריך":

"הרעיון של הצעד קדימה היה בליבה. לא סתם קראנו לעמותה "צעד קדימה", למדנו שתמיד יש עוד צעד [...] עשינו את הצעד... עכשיו יש עוד צעד. אבל אתה לא רץ. כל ילד מתפתח אחרת ומתפתח בקצב שלו. החוכמה היא לא לוותר ולהיערך לצעד הבא, בניגוד לתפיסות שאומרות שזה מה שהוא מסוגל אז גמרנו.. אז כן לדרוש, אבל לדרוש, לא לכפות. לא לקפוץ, אלא לדרוש תהליך".

בתחילה הוכנסה הגישה כפעילות קבוצתית בבוקר ואחר הצהריים בהנחיית צוות של בי"ס "אילנות" והורי התלמידים שחזרו מהונגריה והכניסו אלמנטים של הגישה לתוך סדר היום. בחופשות הקיץ התקיים מחנה קיץ של שלושה שבועות, מחנה בתנאי פנימייה של משפחות וילדים מכל הארץ.

"אחרי הנסיעות להונגריה חל שינוי. התחלנו להכניס תכניות קונדוקטיביות לתוך סדר היום בביה"ס "אילנות" בפעילות קבוצתית. כל הכניסה למשל של הילדים לביה"ס מההסעות, הפכה לתכנית מעבר כזאת שהילדים נכנסים באופן אקטיבי לכיתה [...] עדיין היו לי ילדים כמובן שטיפלתי בהם באופן אינדיבידואלי, אבל גם יצרנו קבוצות של צוות פרא רפואי, שעובד עם קבוצת ילדים וקבוצת מטפלים בחדר הטיפולים [...]. הכנסנו הרבה יותר עבודה קבוצתית בסדר היום."
(רוני שנקר)

"ההורים ניהלו והיה חשוב להם שיקרו דברים וכשהוחלט שיעשו משהו, זה פשוט קרה ומהר ולא היה צריך לחכות לפחות מיליון שנה עד ש.. עד שזה יעבור כל מיני סבכים בירוקרטיים ואישורים של מיליון מנהלים... זה היה משהו שמאד אפיין. שכשהוחלט שיקרה, שתהיה קייטנה, אז הייתה קייטנה (צוחקת) והיא הייתה מושלמת כמעט, באמת. או כל מיני החלטות שהתקבלו, התקבלו מהר ובקלילות, כי ידעו שזה הדבר הנכון והיה את כל גיוס המאמץ כדי שזה יקרה."
(חדווה אלהרר)

למשפחה יש תפקיד חשוב בהתקדמות הילד וההורים הינם שותפים מלאים להצלחת התהליך. בנוסף, ההורים מעורבים בתהליך החינוכי ויש להם שליטה על הנעשה בו.

"זאת [שותפות הורים ואנשי מקצוע] בהחלט הייתה מהפכה [...]. היום "גישת משפחה במרכז" נחשבת גישה מיטבית למתן שירותים, מכירים בחשיבות שלה ומלמדים מסגרות וארגונים איך לעבוד עם משפחות. אך בסוף שנות השמונים של המאה הקודמת זו הייתה מהפיכה של ממש ו"צעד קדימה" הייתה הסנונית הראשונה לדעתי, של הפעלת מודל כזה בישראל."
(רוני שנקר)

"החלק של ההורים, של המשפחה, בעבודה עם הילדים [...] חייב להיות מאוד מרכזי. הוא מאוד משמעותי, בלי ההורים אין לך את הילד, בלי שההורים משתפים פעולה, בלי שיש המשך עבודה בבית, הסיכוי להתקדם הוא הרבה יותר קטן."
(חדווה אלהרר)

הקשיים שבדרך

לצד מחירים אישיים לא פשוטים, משפחתיים וכלכליים שגבתה החשיפה לגישת פטו על כל המשתמע, נוספו גם "חבלי הלידה" של העמותה.

"היה ברור שאנחנו צריכים את ההכרה של הממסד בארץ. הקמנו עמותה ולא היה לנו כסף בשביל להירשם. כתבתי לחברים בארה"ב. סיפרתי להם שנולד לי נכד עם שיתוק מוחי [...] ושיש לנו עמותה, הם שלחו לי כסף [...] על שמם נקרא המרכז בבאר שבע. כדי לתת גיבוי, הלכתי לרלף גולדמן [שהיה מנכ"ל הג'וינט העולמי ומייסדו של ג'וינט ישראל]. סיפרתי לו על העמותה והוא אמר שיעזור לנו. כששאלו "מאיפה ניקח את הכסף בשנה הבאה?" אמרתי שאני מוכנה לתת את הדירה שלי."
(אביבה ליאון)

"הוצאנו את המשלחת של הג'וינט [משלחת במימון הג'וינט שביקרה במכון בשנת 1987 במטרה להחליט אם להמליץ על הבאת הגישה לישראל. במשלחת השתתפו נציגים ממשרדי הממשלה השונים, ביטוח לאומי, איל"ן ירושלים ועוד] [...] זו הייתה חוויה מאוד משמעותית לאנשים. הכי עצוב או קשה היה שאחת מחברות המשלחת, אחרי חצי יום שהייתה במכון, נכנסה לחדר במלון, ולא יכלה לצאת, היא נתקפה בסוג של מיגרנה. היא התייפחה ואמרה: "אפשר היה לעשות את כל זה לילדים שלנו ואני לא עשיתי...". ממש תחושה כבדה. התוכנית הייתה לשלוח אנשים לארבע שנות לימוד במכון בהונגריה ואמרתי להם שמה שאנחנו צריכים זה בסביבות ה-250 אלף דולר לשנה, בערך מיליון דולר לארבע שנים. זה נשמע הזוי לחלוטין. מסך הברזל אני מזכיר לכן..."
(אודי ליאון)

חנה מוסיפה גם על קשיים מבית, בין חברי הקבוצה עצמה והוויכוחים על ההחלטות המשמעותיות שהיו צריכים חברי העמותה לקבל בראשית הדרך:

"היה צריך לארגן הנהלה, לארגן יושב ראש, לארגן איש שינהל את כל הדברים האלה, כי האנשים כולם עבדו בהתנדבות! לאט לאט הדברים התגבשו. היו לנו ישיבות סוערות.. עם צעקות בבית של רוני. היה ערב אחד שישבנו שם והשכנים מלמטה הזעיקו משטרה! עד כדי כך היה... אבל התמקחנו על דברים אמיתיים! [...] כל הזמן חיפשנו איך לייעל את העבודה של העמותה כדי שכמה שיותר ילדים יוכלו ליהנות ממנה."

הקושי המרכזי היה גיוס הכספים הראשוני לתפעול העמותה באופן שוטף. לאחר גיוס הון ראשוני מתרומות לצורך הקמת העמותה, פנו המקימים לשלושת משרדי הממשלה הרלוונטיים: משרד הרווחה, משרד החינוך ומשרד הבריאות ושכנעו אותם שכל משרד יזרים לעמותה \$50,000 בשנה.

"המשרדים מאוד היססו ואמרו: "מה עם שאר הכסף?" אמרתי שאת שאר הכסף אנחנו נגייס מתרומות. כל אחד מאתנו הלך פשוט לחברים שלו. [...] בערבים הייתי נותן סידרה של הרצאות של "שלח לחמך" [...] היו דברים נורא מרגשים. חברה של אשתי למשל, שהחליטה פתאום לוותר על הכסף שהיא חסכה לחופשה שנתית ותרמה 1000 דולר. [...] ואז התברר, שחבר טוב שלי, אשתו בת למשפחה עמידה ויש להם קרן גדולה [קרן הלבן ביידר] והם החליטו לתרום לנו חמישים אלף דולר כל שנה. אז כשבאתי [...] למשרד החינוך, היה הרבה יותר קל לשכנע אותם [...]. שוב, לשכנע אותם זה עניין של בירוקרטיה, ולהוציא כסף ממשרד ממשלה זה פשוט סיוט, אבל לפחות נתנו את האישור העקרוני."
(אודי ליאון)

חנה מספרת על מחיר אישי בדרך לגיוס תרומות:

"בשנים הראשונות אני דחפתי את מתן ליחסי ציבור. הוא הופיע בטלוויזיה, והוא כתב בעיתון, אז לא היה אינטרנט, אבל הוא עשה יחסי ציבור ל"צעד קדימה". זה לא פלא שעכשיו הוא מתנתק. אז הוא היה ה-כלי... שלי, שלנו. הייתי אחראית גיוס משאבים והיה לי אותו בבית, אז מה, אני אחפש ילד אחר?"

קושי נוסף ומשמעותי לא פחות, היה התנגדויות חריפות מצד התרפיסטים ורופאים לכניסתה של גישת "החינוך המדריך" לזירה. חלקם ראו בה גישה הסותרת את גישת בובט [גישה נורו-התפתחותית לטיפול בילדים עם שיתוק מוחי אשר פותחה בשנות ה-40 של המאה ה-20 ע"י הזוג ברטה וקארל בובט. גישת בובט הייתה נפוצה ומקובלת ללא עוררין באותה עת, על ידי אנשי מקצועות הבריאות ונחשבה ל state of the art בשיקום של ילדים עם שיתוק מוחי]:

"עכשיו בארץ התחוללה מלחמת עולם [...] חנה שעבדה אז בהסתדרות, נכנסה וגילתה שיהיה כקמפיין שלם שהכין אירגון הפיזיותרפיסטים נגדנו. הם נורא הושפעו ממה שקרה באנגליה. באנגליה זה היה כאילו פטו נגד בובט [...] אז היה תהליך מאוד מאוד ארוך ולא פשוט כדי ל...לשכנע שמותר לנו לעשות ניסוי. הרעיון היה או-קי, בוא נעשה ניסוי, מבוקר, עם פיקוח וכו' .. "
(אודי ליאון)

חנה מרחיבה לגבי השתלשלות האירועים:

"אני התחלתי לעבוד בארגון העובדים הפרא רפואיים בהסתדרות, זאת אומרת שנפתחו בפני כל התיקים והארונות [...] ואז התגלה לי שארגון הפיזיותרפיסטים הכין קמפיין ענק נגד גישת פטו בישראל. היה תיק שלם לקמפיין נגד גישת פטו. הם תכננו להביא פרופסורים ולהביא לעיתונאות ולהביא... ממש קמפיין שלילי אמיתי, כזה שבחיים לא היו מכירים בנו. ואז אמרתי לאודי תשמע, עזוב את אנשי מקצועות הבריאות, אנחנו מהווים בשבילם קונקרנציה. הם פוחדים שאנחנו נגזול להם את הקליינטים. הקונדקטורים הם הרי מורים, בואו נלך למשרד החינוך! והוא הצליח להגיע לשר החינוך ולנשיא, שהיה אז יצחק נבון, שהוא גם איש חינוך, והתחילו לקבל אותנו. זאת אומרת לא ממש בזרועות פתוחות, אבל לא יצאו נגד בתופים וחוצרות כמו שהם תכננו."

מרפאות בעיסוק התחברו לגישה בטבעיות יותר, אומרת רוני שנקר, כי זו הכוללנית והתפקודית תאמה יותר את תפיסת עולמם המקצועית.

"הייתה המון סקפטיות והמון זלזול. אמירות כמו: "הוא [הקונדקטור] לא יודע, אין לו את ההכשרה המקצועית, תראו לי בכלל מה הוא לומד שם בהונגריה, באיזו רמה..." . צוות פרא רפואי לא רצה אז לעבוד אצלנו, ממש לא. כאן הייתי צריכה להיות שגרירה של "צעד קדימה" ל'מילייה' המקצועי שאליו אני משתייכת ולהגיד "חבר'ה בואו, לפני שאתם פוסלים בואו תכנסו תסתכלו תלמדו תטעמו, ואח"כ תגידו טעים לא טעים, רוצים לא רוצים, אבל בואו לא נפסול שום דבר על הסף..." . היו מעט מאוד שהיו מוכנים ללכת למסע הזה בהתחלה והרבה מאוד שהתנגדו. היו הרבה מאוד שהתנגדו שהיו בתפקידים מאוד מאוד בכירים."
(רוני שנקר)

ההתנגדות הייתה דרמטית. "צעד קדימה" נלחמה וזה לקח זמן רב מאוד עד שזכתה להכרה. חלק מההכרה נבעה מהשינוי שעברה:

"התנאי היה שמשרד הבריאות יאשר ואז הוקמה וועדה שאני יושבתי בראשה. בוועדה היו ממשרד החינוך, ממשרד הבריאות, השירות הפסיכולוגי, העובדים הסוציאליים... זאת הייתה וועדה ... חצי קונגרס. היו שם ישיבות סוערות למדי. לאנשי משרד הבריאות היה קשה לבלוע את הגלולה, זה לא היה פשוט."
(אביבה כהן)

"היו מצבים, שמוסדות רפואיים בהם ידעו שהורה מסוים לקח את הילד להונגריה, או שהילד נמצא בפעילות ב"צעד קדימה", לא היו מוכנים לטפל בילד. אני ממש זוכרת חוויה מאוד קשה בכינוס של המרכזים להתפתחות הילד שמתקיים אחת לשנתיים. בתחילת הדרך כל פעם שניסינו להיכנס עם תקציר פשוט פסלו אותנו כי היינו "צעד קדימה", אפילו לא נתנו לנו את האפשרות להרצות. ואז קרה ששלחנו תקציר שהתקבל. הכינוס היה בזיכרון יעקב, בראשית שנות התשעים. אודי הרצה, ומהקהל נשמעו קריאות בוז. זה היה פשוט נורא. עשו בוווווווז כזה, משהו פשוט... [הקהל היה...] כל המרכזים, כל האנשים המובילים, רופאים ואנשי מקצועות הבריאות. נראה היה שבאו לשמוע אותנו בשביל להגיד את הבוז, לא באמת בשביל לשמוע, זאת הייתה חוויה מאוד מאוד קשה.

"היו כמה שבהתחלה הסתייגו טוטאלית, אבל לנוכח היכולת לעשות את האדפטציה הזאת קיבלנו את הגישה."
(אביבה כהן)

ההתנגדויות והשאלות הנוקבות על דרך העבודה עזרו לדעתה של רוני לחדד את הייחודיות ואת הערך המוסף של הגישה:

"חלק מההתפתחות שלנו והרעיונות החדשים, הם בין היתר בגלל הצורך שלנו להתמודד כל הזמן עם התנגדות. אם היו מקבלים אותנו as is, היינו כנראה מביאים את המערכת, עושים את ההתאמות שחשבנו שצריך ושוחים בזרם המרכזי. אבל מכיוון שהיו התנגדויות, וחלק מההתנגדויות היה בהם היגיון, כי חלק מהתרעומת שנוצרה או שאלות מקצועיות אפילו, היו שאלות לגיטימיות... אז אם יש שאלות לגיטימיות, אתה צריך לתת תשובות לגיטימיות, שמחייבות אותך לבחון מה אתה עושה. אז אתה גם שואל את עצמך- רגע, אם יש צדק בדברים שאני שומע, איך אני עושה התאמה של המערכת, איך אני משלב בתוכה עוד אלמנטים כדי להתייחס גם לצדדים שהמערכת היום לא נותנת לה מענה."
(רוני שנקר)

הכשרת הקונדקטורים הישראלים הראשונים

הקונדקטור הנו איש המקצוע המרכזי בגישת "החינוך המדריך" בהונגריה ובישראל. אישיותו והכשרתו המקיפים מהווים גורם מפתח, ובלעדיו לא תתקיים הפרקטיקה של הגישה. הקונדקטור משלב תכנים ברמה הפדגוגית, והיבטים מקצועיים שונים הנדרשים לשיקום, הן במסגרת הקבוצה ומחוצה לה, כחלק מאורח חיים אקטיבי. השכלתו הרחבה של הקונדקטור, מאפשרת שפה משותפת ואפקטיבית עם צוות מקצועות הבריאות ויישום הידע הדסיפלינרי בסיטואציות חיים יום יומיות. מומחיות הקונדקטור היא בשזירת המיומנויות התפקודיות-דסיפלינריות בכל רגע נתון מסדר יומו של הילד.

אודי מסביר מהו הקונדקטור:

"אם אתה עובד בשיטה של דיסציפלינריות, שכל אחד עוסק בקטע שלו, אז בהגדרה אתה לא יכול לייצר מערכת, שגורמת לילד לפעול כל היום בצורה אינטגרטיבית, גם מוטורית, גם חווייתית וגם משחקית. הרעיון של הקונדקטור הוא לא לעשות את הדיכוטומיה שבחיים של הילד לא קיימת [...] עצם הרעיון של הקונדקטור אפילו לקוח מהעולם המוסיקלי, המנצח בתזמורת שהוא לא פסנתרן, לא הצ'לן ולא הכנר. מה הוא עושה בעצם? אתה עושה ככה [תנועות מנצח של תזמורת בידיים] ותזמורת מנגנת. כמובן שזאת העבודה הכי מסובכת, כי לדעת לשזור את כל הכלים האלה להרמוניה אחת ופעילות אחת שהיא אינטגרטיבית והוליסטית, זו מומחיות".

ההחלטה הראשונה והמשמעותית שקיבלה העמותה הצעירה הייתה הכשרת ששה עשר סטודנטים ישראלים למקצוע הקונדקטור במכון פטו [ולא "יבוא" קונדקטורים הונגרים כפי שנעשה במקומות רבים בעולם]. תוכנית הלימודים הייתה בת ארבע שנים, בשפה ההונגרית וכללה לימודים מעשיים ותיאורטיים. בין השנים 1988 ל 1994, למדו הסטודנטים בהונגריה בשלשה מחזורי לימוד. בזמן החופשות בארץ, השלימו לימודיהם לתעודת הוראה. מאז ועד היום עברה תוכנית ההכשרה גלגולים רבים וכיום מתקיימת בישראל, בשיתוף מכללת ליונסקי ומכון פטו ובתמיכת משרד החינוך, האגף לחינוך מיוחד.

"אתם כל הזמן צריכים לזכור שבאותה תקופה כל העולם ניסה לקנות *Conductive Education*. רובם, על ידי זה שהם ייקחו קונדקטורים ויביאו אליהם. [...] היה עלי לחץ מההורים- הנה, תביא את זה לארץ, נעשה את זה. ואמרתי שבשום אופן לא, כי אם זו מערכת, אז המערכת צריכה לפעול מתוך התרבות, [...] אם זאת מערכת חינוכית, אז מערכת חינוכית צריכה להיות מושתתת על

השפה, על השירה [...]. אפילו לכל השירים במכון, היינו צריכים למצוא את המקבילות
[הישראליות]. באנגליה שרו בהונגרית, זה היה אבסורד ואנחנו היינו צריכים להמציא את השיר.
[...] אז אפילו הדבר הפשוט הזה, אנחנו לא רוצים לשיר בהונגרית, אנחנו רוצים לשיר שיר
ישראלי שיתאים למוטיבציה."
(אודי ליאון)

גם סביב ההכשרה התנהלו ויכוחים ודיונים והיו תהיות רבות:

"...היה עוד וויכוח! על הנושא של הכשרה של הסטודנטים. כמה סטודנטים צריך, איך נכשיר
אותם, כמה שנים פה בארץ, כמה שנים בחוץ לארץ. איפה הם יוכשרו? איך הם יעבדו. הנושא של
הכשרת סטודנטים היה בנפשנו. ידענו שאם לא יהיה מי שיכשיר סטודנטים, לא יהיה מי שיפעיל
את הגישה פה. ויכוחים על הדרך המקצועית, ויכוחים על הכשרת האנשים שיעשו את העבודה
המקצועית, ואיך להכשיר אותם, וכמה להכשיר אותם, אם לקבל אנשים שבאו אחרי תיכון, או
לקבל אנשים שהם כבר עם תעודת הוראה [...]. אלה היו וויכוחים NON STOP והם בנו את
התורה של "צעד קדימה". הכול נבנה מא', כי לא היה כלום..."
(חנה אלג'ם)

אודי משתף בנעשה "מאחורי הקלעים" על מנת לקדם את תהליך ההכשרה:

"ד"ר הארי זיכרונה לברכה.. -היא הייתה מורה בחסד. אין אחריה [...] החבל'ה בארץ כבר דיברו
על המכון בהתרגשות עוד לפני שנסעתי אליו. אני הייתי עדיין במקום של הסתייגות. אבל
כשראיתי את זה שם, אמרתי זהו, חייבים להביא את זה לארץ. נכנסתי לדר' הארי ואמרתי לה:
"מה לעשות כדי להביא את זה לארץ?" היא אמרה לי "צריך מיליון דולר. אתה יכול לגייס?"
אמרתי לה: "תראי, אני יכול לגייס מיליון." [...] ברור שזו הייתה בעיה, השאלה איך אתה מתמודד
אתה."

וכיצד נעזר בחברו העיתונאי ההונגרי אנדרי רוג'ה:

"...אז אנחנו מגיעים להונגריה בשביל לחתום על הסכם. אני מזכיר לכם, אין קשרים דיפלומטיים
והמכון הוא מכון לאומי. בקיצור, אנחנו מגיעים עם הסכם, טיוטת הסכם שאני מגבש יחד עם דר'
הארי, בסביבות יוני, משהו כזה, ואנחנו צריכים לשלוח את הסטודנטים בספטמבר. צריך להתחיל
תהליך גיוס בארץ, לבחור מתוך 200 מועמדים, ללמד אותם הונגרית לפני שהם נוסעים [...]."

אנחנו מביאים את ההסכם, היא [דר' הארי] אומרת "בסדר, אני מעבירה את זה דרך משרד הבריאות ההונגרי", ועבר יום ושבוע וכלום... שום דבר לא זז. הרמתי טלפון לאנדרי רוג'ה ואמרתי לו "תשמע-, אולי אתה יכול לעזור לי, אני לא יודע מה לעשות". אחרי יומיים קיבלנו את ההסכם חתום. שנה אחר כך, התחילו קשרים דיפלומטים והגיע שר הבריאות הישראלי. אז בעצם מבחינה היסטורית זה היה ההסכם הבי-לטרלי הראשון שישראל והונגריה חתמו עליו."

ובמקביל בארץ נעשו מספר פעולות, ביניהן איתור מועמדים ישראלים ללימודים בהונגריה. רחלי בללי, קונדקטורית ישראלית הנמנית על הסטודנטים הראשונים שנסעו ללמוד בהונגריה מספרת:

"[קראתי] מודעה בעיתון, דיברו על גישה חינוכית לטיפול בנכים, אפילו לא אמרו אז "שיתוק מוחי", הייתי מדריכה בחוג לילדים עיוורים בהתנדבות, חשבתי שזה יכול לתרום לי".

נעמי רותם, אף היא קונדקטורית מהשנים הראשונות, מספרת כי נודע לה על "צעד קדימה" מחברה ובעקבות זאת הלכה להרצאה שנתן אודי על גישת ה"חינוך המדריך" ועל תוכנית ההכשרה:

"זה היה משהו מאוד מאוד חלוצי. קבוצה של הורים מאוד מאוד נלהבים כמו אודי ליאון ומרק רנדר, שהחליטו שהם רוצים להביא את הגישה לארץ... הייתה התרגשות מאוד גדולה, הרגשה שאתה חלק ממשהו מאוד גדול, בשנים הראשונות אתה מרגיש הרגשה של שליחות".

אודי מעיד על המורכבות של התהליך:

"הדברים היו מסובכים, כי היה צריך גם לדאוג לחבר'ה לתעודות. באותו שלב לאותם חבר'ה שנסעו לא הייתה תעודת הוראה. הרעיון של דר' הארי היה להביא אנשים שעדיין לא התמקצעו שאחרת, כך אמרה, צריך יהיה "To Unlearn-Them" (להשכיח מהם את מה שהם וזה עצמו תהליך שיקח ארבע שנים. צריך להביא אנשים שיהיו "לוח חלק", אבל צריך לדאוג שתהיה להם תעודת הוראה כשהם חוזרים לארץ. אז הפעלנו אוניברסיטה פתוחה, וכל מני סמינרים בארץ, סיפור מההפטרה כדי שזה יעבוד [...]. ההורים הסכימו פה אחד כי קבוצת הסטודנטים צריכה להיות קבוצה הטרוגנית הכוללת אנשים רב תרבותיים וזאת בכדי ש"החינוך המדריך" יגיע לכל הארץ. [...] ואנחנו צריכים אנשים שיגיעו מכל הסקטורים."

אביבה ליאון מסכמת על המועמדים שנבחרו למחזור הראשון:

"היו לנו עשרה מועמדים, שתי בנות ערביות, שני דתיים וששה חילוניים, מתוכם זוג אחד נשוי [...] ויצאו עשרה לדרך."

רוני מספרת על ההחלטה החשובה של הכשרת קונדקטורים ישראלים:

"זאת הייתה החלטה מאוד חשובה, כי להביא קונדקטורים הונגרים שינהלו כאן את העניינים היה בעייתי. הם אמנם מאוד טובים מקצועית, אבל הם גדלו בסביבה אחרת בתרבות אחרת. אתה לא יכולחינוך ישראלי עם זרים, אתה צריך מחנכים ישראלים. קונדקטורים ישראלים, זה סוד הקיום שלנו ובלעדיהם לא יהיה עתיד לא ל"צעד קדימה" ולא לחינוך המדריך בארץ. בלי קונדקטורים אין ל"צעד קדימה" זכות קיום. זה הערך המוסף שלנו, בטח היום כשהמסגרות דומות כל כך זו לזו. אז מה בכל זאת שונה? הקונדקטורים! הנדוניה שהם מביאים אתם."

תכנית ההכשרה עברה שינויים רבים לאורך השנים. אביבה כהן מתארת את הצעדים הראשונים. כשמשרד החינוך הסכים להתנסות הוא הסתייג בטענה שאין קונדקטורים. בעקבות כך החלו לשלוח סטודנטים ישראלים לארבע שנות לימוד בהונגריה.

אביבה כהן מספרת:

"...ואז הוצאנו את הקבוצה הראשונה לארבע שנים להונגריה, אני ביקרתי את הקבוצה הזאת שם. מצאתי שם קבוצה יוצאת מן הכלל [...]. אני זוכרת אותן עד היום כן. הייתה סטודנטית שנסעה יחד עם הבעל, הוא עזב הכול ונסע יחד איתה לשם לארבע שנים!!! [...]. ההוראות של הקונדקטורים ההונגריים היו בהונגרית, גם ההרצאות היו בהונגרית, גם השוק היה בהונגרית, גם השכירות של החדרים היה בהונגרית. והם חזרו משם עם תעודת קונדקטור במכון ועם ידע גם בהונגרית."
(אביבה כהן)

הצעירים שהגישו מועמדות לתכנית ההכשרה עברו וועדת קבלה, בה אביבה שימשה כנציגת משרד החינוך:

**"כשהייתי צריכה לקבל עובדי הוראה תמיד העדפתי בוגרי מכללה, מכיוון שהייתה להם האפשרות להתנסות בשטח. עם כל הכבוד לאנשי האוניברסיטה, אני לא מזלזלת בהם, בפירוש לא, אבל מה שלוקה בחסר בהכשרה באוניברסיטה זה הנושא של הכשרה מעשית. זה אחד השיקולים למשל. התנאי שלי היה שלהכשרה הזאת ילכו רק מורים שקיבלו הכשרה מוקדמת בחינוך מיוחד [...]. גם טיפלי בדירוג של העובדים [...]. וכמובן היה גם צריך להביא את המרצים מהונגריה לארץ. נרקמו יחסים טובים באמת טובים בין אנשי צעד קדימה לבין אנשי המכון."
(אביבה כהן)**

רוני שנקרמסבירה את האחריות בלהפגיש את הלומדים עם ידע עכשווי המורכב והמעודכן ביותר הקיים בתחום.

"האחריות הנוספת [...] היא איך מטמיעים את הידע החדש, המערבי, בתוך המסגרת הקונדוקטיבית. זו כבר איזושהי אינטרפטציה, אדפטציה, זה תהליך בפני עצמו. ז"א שאם יש תכנית ייחודית שפותחה בשבדיה, אז אנחנו אומרים או קיי איך אנחנו לוקחים את התכנית הזאת ומכניסים אותה לסדר היום הקונדוקטיבי? האחריות שלי היא להפגיש את הצוות עם הידע, להביא אותו, לאפשר את הלמידה שלו והתרגום שלו לשטח. גם כאן, הגישה הבסיסית זה לא *cut and paste*, אנחנו לא מעתיקים."

מסגרות הפעילות הראשונות ברוח "החינוך המדריך" בישראל

במהלך ארבע השנים הראשונות בהן למדו הקונדקטורים הישראלים בהונגריה ועד לפתיחתו של המרכז הקונדוקטיבי הראשון בישראל, פעלו חברי העמותה במרץ על הקמת מסגרות פעילות ברוח "החינוך המדריך", שנקראו באותה עת "ישומי ביניים". הפעילויות התקיימו בבית ספר "אילנות" בירושלים, בבית הספר "הרצפלד" בחולון ובבית ספר "אופקים" בחיפה, כולם בתי ספר לחינוך מיוחד לילדים עם שיתוק מוחי. בנוסף, קיימה העמותה מחנות קיץ פנימייתיים להורים וילדים, מידי קיץ ולמשך שלשה שבועות. הסיבות המרכזיות לפעולות אלה היו ארבע: האחת, לתת פתרון ולו חלקי לצרכי הילדים השבים מהונגריה ולשמור על הישגיהם ואף להמשיך ולקדם; השנייה, להכשיר צוות שאינו קונדוקטיבי לעבודה על פי עקרונות הגישה; השלישית, להפגיש הורים רבים ככל האפשר עם הגישה ויתרונותיה הלכה למעשה; והרביעית, להמשיך את רצף הלמידה גם במהלך חופשת הקיץ הארוכה. אפשר בהחלט לומר כי "צעד קדימה", טרם חקיקת חוק החינוך המיוחד והתחלת ישומו, פעלה להארכת יום הלימודים והארכת שנת הלימודים עבור ילדים עם שיתוק מוחי.

ג'ין נזכרת בהפעלת "יישומי הביניים" בביה"ס "אילנות" בירושלים ומספרת כיצד הם כהורים הפכו למעשה לצוות ה"מקצועי" בהפעלת התוכנית בראשיתה:

"ביקשנו פשוט לבוא מוקדם לפני שפותחים את בית הספר, [...] החבר'ה ידעו את השירים, אז פשוט נכנסנו לחדר פיזיו בבוקר והיינו עושים להם את הפעילות... אודי הוא היה הבולדוזר של הקבוצה. הוא ראה המון דברים [במכון פטו]. וגם יותר מאוחר באה אליזבת שהיא קונדקטורית מהונגריה, היא הייתה מגיעה לפה. אבל פשוט ככה, מה שידענו עשינו! מה שקצת ראינו - אז יאללה. לאט לאט גם הסטודנטים התחילו ללמוד בהונגריה והם חזרו לארץ וגם היו עוזרים לנו [...] היינו מגיעים לכניסה, מוצאים את החבר'ה מהעגלות ואז... כמובן הייתה לנו עזרה כבר מסטודנטיות שחזרו מהונגריה... בכל הזדמנות שהתלמידים לא יהיו בכיסאות. אני זוכרת שפעם ראשונה שבאנו ל"אילנות" כל החבר'ה ישבו בכיסאות, זה היה מה זה מדכא. זה לא יהיה! הכנסנו באמת חיים ותנועה."

"יש המון סיפורים על ארבע השנים האלה, שהיו מאוד לא קלות. [...] לקראת סוף השנה הראשונה או השנייה, אני כבר לא זוכר, התחלנו להפעיל תכנית פעילות על פי עקרונות הגישה אחה"צ. זה היה ב"אילנות". התוכנית השלימה את פעילות הבוקר של בית ספר לכדי יום לימודים ארוך. היינו עושים פעילות בהדרכה של צוות הונגרי שהיה מגיע מדי פעם לארץ ויחד עם צוות נוסף. ניסינו

לדאוג שיהיה תמיד בצוות איש חינוך, מרפאה בעיסוק ואפילו פה ושם פיזיותרפיסטיות [...].
הגדרנו את זה כתכנית המשך."
(אודי ליאון)

"התחלנו בפעילויות שקראנו להן "יישומי ביניים", אחר הצהריים, בבתי הספר המיוחדים [...].
פעלנו כמו מועדונית עם הקונדקטורים או פרחי קונדקטורים, סטודנטים היו באים ומפעילים את
הילדים בהדרכתנו. מתוכניות אלה צמחו מאוחר יותר דירת המעבר ודירת אימון וכל זה."
(חנה אלג'ם)

בתקופה זו היו מגיעות קונדקטוריות הונגריות לתקופות ממושכות. הבולטת ביניהן הייתה אליזבט פאפרט,
קונדקטורית בכירה, שעבדה בקבוצה הבינלאומית במכון. הקשר בינה ובין ההורים והילדים הישראליים היה
אמיץ ותקופה מסויימת [כשנה], היא שהתה בארץ והדריכה צוותים והורים, בעיקר בבית ספר "אילנות":

" למדתי רבות מאליזבט". התפקיד המרכזי שלי ב"אילנות", לאחר חזרתי מהקורס הבינלאומי,
היה להדריך את הצוותים בבניית פעילות קונדוקטיבית בשעות הבוקר [...]. בשנה הזאת
שאלזבט הייתה בארץ, ראיתי הרבה מאוד מודלים טובים של איך פעילות קונדוקטיבית צריכה
להיראות, מה היא צריכה לכלול. באיזה אלמנטים צריך להשתמש, אלו כלים פדגוגיים עומדים
לרשותי ואיך אני מנחילה אותם. את כל הידע הזה צברתי גם דרך תצפיות, גם דרך הדרכה של
אליזבט וגם דרך קריאה של חומרים תיאורטיים שלא היה המון מהם. כל אלו יחד אפשרו לי לבנות
איזשהו קונספט על איך צריכה להיראות פעילות קונדוקטיבית ראויה..."
(רוני שנקר)

"התפקיד שלי היה [...] ניהול תכניות "יישומי הביניים" שהיו יישומים חלקיים של הגישה בתוך
בתי ספר לילדים עם שיתוק מוחי. [...]. נסעתי פעם בשבוע לחיפה כדי לבנות שם את התוכניות
עבור ילדים שלמדו בבית הספר, כי זו הייתה התקופה שעוד לא היה מרכז. המרכז קם רק ממש
בסוף התקופה שעבדתי... הקונדקטורים [הישראלים] עוד למדו בהונגריה".
(חדווה אלהרר)

"למדנו מתצפיות שהיינו עושים בהונגריה. [...] אם היינו טועים, הקונדקטורים היו מתקנים אותנו. היינו בונים ביחד איתם תכנית המשך עד שיבואו עוד פעם. הם היו בהחלט צוות שהסכים לשתף פעולה. עשינו מה שנקרא "ישומי ביניים". ומזה נולדו בעצם שתי הזרועות, שני אלמנטים חשובים: האחד, היה עבודה בשלושה בתי ספר לילדים עם שיתוק מוחי. ההורים בעצם הדריכו את הצוות, וגם הבאנו קונדקטורים מהונגריה לתקופות, גם כדי להדריך את הצוות בתוך הביה"ס ואחרי שעות ביה"ס הייתה פעילות "צעד קדימה". הם עשו דברים בסיסיים, כדי שילדים שחזרו מהונגריה תהיה איזושהי המשכיות, וגם השפיעו בעצם על בתי הספר עצמם. הדבר השני היה הקייטנות מחנות הקיץ".

מחנה הקיץ הפנימייתי התקיים באותן שנים מידי שנה, בחופשת הקיץ ולמשך שלשה שבועות. המחנה היה עבור הורים וילדים ועיקרו הדרכת ההורים להפעלתו האקטיבית של הילד, לאורך סדר היום ובמגוון פעילויות יום יומיות ופעילויות פנאי ומשחק. בערבים היו ההורים משתתפים בהרצאות והדרכות עם צוותים מומחים. למחנות היו מגיעים הסטודנטים הישראלים שלמדו בהונגריה וכן קונדקטוריות הונגריות. הפעילות בו כללה גם הדרכה של צוותים ישראלים שאינם קונדקטורים, שעבדו בבתי הספר וביישומי הביניים. לאורך שנים התקיים המחנה בקיבוץ יבנה, שארץ בנדיבותו עשרות רבות שלי ילדים, הורים וצוות מידי שנה:

"זה היה שלושה שבועות מחנה קיץ, וכל הילדים שהיו מעורבים באו והרבה קונדקטורים מהונגריה, הביאו צוות מבתי הספר [...] זה היה גם חלק מכור ההיתוך שגרם ל"צעד קדימה" וגם לכל ההורים להיות מחוברים".
(מרק רנדר)

"התחלנו קייטנות בקיץ. זה התחיל בקבוצת יבנה ואחר כך עבר לגבעת וושינגטון לחנתון. בשנים האחרונות זה כבר בחנתון. זה ממש היתה טירונות"
(ג'ין חזות)

"הדבר החשוב ביותר שעשינו היה קייטנות בקיץ. אלה היו קייטנות פנימייה, [...] של שלושה שבועות, וההורים הצטרפו, זה היה טירונות של ההורים גם כן. הילדים עבדו בפרך מהבוקר עד הערב. הכול היה פטו פטו פטו פטו... איך מתן היה אומר – "זה היה "פטו - נטו" (צוחקת)".
(חנה אלג'ם)

**"היו הרבה דברים שפעלו כשאנחנו לא היינו בארץ... כל שנה היינו חוזרים ביוני... לומדים חודש ואז שלושה שבועות קייטנה ונוסעים. בשנה אחרונה במאי לדעתי, הייתה קייטנת הכנה של הורים וילדים מועמדים למרכז הישראלי הראשון. אנחנו הסטודנטים הנחנו את הפעילות והיו גם קונדקטורים מהונגריה שבאו ועזרו ונתנו הדרכה.. והיו המון סדנאות של הורים – ילדים."
(נעמי רותם)**

המרכז החינוכי-שיקומי הראשון של "צעד קדימה" בראשון לציון

גולת הכותרת של העשייה בארץ באותן שנים והגשמת חזון המשפחות החלוצות, הייתה פתיחתו של המרכז החינוכי-שיקומי הראשון של "צעד קדימה" בעיר ראשון לציון. עם סיום ארבע שנות לימוד של עשרה הסטודנטים הישראליים, בני המחזור הראשון במכון פטו שבהונגריה ועם חזרתם ארצה, נפתח המרכז בשנת 1992. בארבע השנים הראשונות להפעלתו, נערך מחקר מעקב מקיף אחר הילדים שלמדו בו, ברשותו של פרופ' אשר אור-נוי, שהיה באותן שנים מנהל המרכז להתפתחות הילד בירושלים. אחד המניעים החשובים לקיום המחקר היה החשש כי גישת "החינוך המדריך" גורמת לנזקים רפואיים, אורטופדיים וניורולוגיים. החשש הופרך.

"על מה היה הוויכוח הכי גדול? כשיחזרו הקונדקטורים הראשונים מהונגריה, למי הם יתנו שירות? ההיגיון אמר, שהם צריכים לתת שירות לילדים הקטנטנים, כי צריך להתחיל כמה שיותר מוקדם, אבל מצד שני, היו הורים שהשקיעו בעמותה הזאת כסף וזמן ומאמצים וקשרים שהיו להם, והיו להם ילדים גדולים! זה היה וויכוח תהומי! אבל ההורים של הילדים הגדולים אמרו: "אנחנו מוותרים, אנחנו יודעים שצריך להתחיל עם הקטנים, אז הבאנו את הגישה כדי שאחרים ייהנו ממנה כשהם קטנים".
(חנה אלג'ם)

"באותו הזמן ראש עיריית ראשון לציון היה מאיר ניצן. הוא היה בשבילנו הגואל ואמר "תבואו אלינו". הוא נתן לנו מבנה בעיר, בהתחלה קיבלנו רק חדר אחד ואח"כ התרחבנו. הוא נתן את כל התמיכה".
(מרק רנדר)

את המרכז ניהל בשנים הראשונות אודי, עם עשרה קונדקטורים ישראלים צעירים:

"אודי היה פרטנר מדהים, באמת! הוא היה איש מאוד יצירתי ומאוד מאוד פתוח וגמיש מחשבתית. אבל אין ספק שמבחינה מקצועית אודי היה הדמות, השותף ומוביל הדרך. מנהיג בכל רמ"ח אבריו. האיש הנכון במקום הנכון באותה תקופה".
(רוני שנקר)

ההבדלים בין "החינוך המדריך" במרכז החינוכי-שיקומי "צעד קדימה" לבין "החינוך המדריך" במכון פטו

ההבדלים בין הגישה החינוכית ההונגרית במכון פטו לגישה בארץ היו פועל יוצא של חוויותיהם האישיות של ההורים ואנשי מקצוע שנחשפו למערכת ההונגרית. הבדלים תרבותיים, פערים בידע רפואי-שיקומי, תפיסת מקום ההורים בחינוך ילדיהם ועוד, כל אלה עמדו בבסיס המודל הישראלי של "החינוך המדריך":

"במכון היו קבוצות הורים לגיל הרך בלבד. אבל מרגע מסוים, לא היה מצב שיהיו הורים. רוב הילדים נשארו בפנימייה. זה מזרח אירופה. זה למשל אחד הדברים שדיברנו עליו לקראת ההעברה של הגישה לישראל [...] אמרתי שאני לא עושה Copy paste [העתק הדבק]. בואו נראה מה הסיבות, מה הגורם, מה תלוי תרבות מקומית ומה לא. [...] ומיד היה לי ברור... לנו ברור, לא רק לי, שהמקום של ההורים... שם לא היה מקום להורים. זאת אומרת, ההורים בכלל לא היו. הילדים היו יוצאים לחופשות אחת לכמה שבועות [...] אני זוכר את אחת הקונדקטוריות מתלוננת, שכשהילדים חוזרים מהחופשה הם חוזרים מקולקלים [...] אנחנו מראש אמרנו שזה חייב להיות מודל אחר. כשהקמנו את המרכז בארץ, היה בכל יום שישי מנהג שאני הנהגתי, אני לא יודע אם זה עדיין קיים... שביום שישי ההורים צריכים לבוא ועושים פעילות הורים ילדים."

(אודי ליאון)

"באותה תקופה במכון פטו לא היו נותנים להורים להיכנס ואני כל החיים של מתן, כל הטיפולים של מתן הייתי מעורבת וזה היה לי מאוד קשה. יום אחד ניסיתי להציץ והיה שם צוהר כזה בתוך הדלת. ראתה אותי איזה הונגריה ופתחה עלי פה! הכל בהונגרית, לא הבנתי אף מילה, אבל הבנתי טוב מאוד שהיא כועסת (צוחקת). היא אמרה "Israeli mothers go!" (אימהות ישראליות לכו!) [...] הם אמרו שההורים הישראלים הם הורים מפנקים, הם לא דורשים מהילדים, הם עושים בשבילם יותר מדי ולא נתנו לנו להיכנס אפילו. זה היה ניתוק מוחלט! לי זה היה נורא. נורא, זה היה כאילו שלחתי את מתן לאנשים זרים. זה היה מאד קשה, אבל התוצאה הייתה מצוינת. אני לא יכולתי להגיד אח"כ מילה. כשהקונדקטוריות ההונגריות היו באות לארץ, הן היו קוראות למתן The lazy boy, זה היה השם שלו שם (צוחקת)."

(חנה אלג'ם)

"הייתי מלווה אותן ומכניסה אותן לחדר, אומרת "ביי" והקונדקטורית הייתה אומרת לנו "הורים תלכו" (צוחקת). והיינו חוזרים בארבע. [...] הם העדיפו שההורים לא יהיו שמה. בהונגריה, ההורים לא נשארים, הם מביאים את הילד אומרים "ביי" וחוזרים בחג המולד ובפסחא לקחת את הילד או הילדה. פה זה משהו אחר."

(ג'ין חזות)

"אני אספר לך סיפור מעניין שהיה לי עם דר' הארי. כשהפעלנו בארץ קבוצת ההורים ילדים, אז הבאנו קונדקטורית הונגריה שעבדה במכון עם קבוצות כאלה [...] ואני שאלתי אותה "מה ההבדל בחוויה שלך בין הונגריה לפה?", אז היא אמרה "שההורים שלכם בלתי נסבלים". "בהונגריה", היא אמרה, "הורה לא יכול לעשות מה שהוא רוצה! פה הוא מתחיל להגיד לי לא ככה ולמה ככה". אז שתבינו כמה הארי הייתה.. באמת.. סיפרתי לה ואמרתי לה את רואה? זה בעיה, זה לא כל כך פשוט לנו... אז היא נורא כעסה ואמרה "אתם צריכים להגיד תודה שזה ככה אצלכם. מה אתה חושב, ההורים אצלנו אומרים כן כן כן, אחר כך הם עושים מה שהם רוצים. אצלכם, יש לכם דיאלוג איתם ואתם יודעים מה הבעיה, אתם יכולים להכיר בזה שיש בעיה. אנחנו... לנו יותר קשה!"

(צוחק) אבל זו הארי, זו הייתה הגדולה שלה."

(אודי ליאון)

מאיר מצביע על הבדל נוסף בין הגישה ההונגרית לישראלית:

"השוני בין ישראל ובין הונגריה היה בשילוב של הידע המערבי עם הגישה, אנחנו לא כ"כ אדוקים בנושא שהקונדקטור "הוא הכול" [...] יש גם הורים אצלנו, שמה אין, יש גם פסיכולוגים, פיזיותרפיסטים, מרפאים בעיסוק, קלינאי תקשורת ועובדים סוציאליים."

ומרק מוסיף:

"לא ראינו שום פסול לשלב גם עוד מקצועות, עוד טכנולוגיות, עוד אלמנטים בתוך החינוך שלא היו קיימים שם, לא היו ידועים. רצינו לשלב את הטוב של הטיפול במערב בתוך המסגרת של הגישה, [...] והנושא של בית ספר להורים [...] זה מפותח לגילאים המאוד ראשונים. ואנחנו מדברים בכל הגילאים, איך לשלב הורים."

גישת "החינוך המדריך" הביאה איתה פרדיגמה חדשה על פיה איש החינוך אחראי ומוביל את תהליך ההתפתחות של הילד בתחומי התפקוד השונים. "צעד קדימה" פיתחה מודל המשלב גם את מקצועות הבריאות והטיפול באופן אינטגרטיבי.

"המודל הרפואי הוא זה ששלט ומי שהיה במרכז העשייה זה אנשי מקצועות הבריאות. המורים היו אמורים ללמד לקרוא, לכתוב, חשבון. הם לא היו אמורים ללמד תפקוד, נחישות, פתרון בעיות, קבלת החלטות..."
(רוני שנקר)

"אני חושבת שכאן "צעד קדימה" פתרה את הקונפליקט הזה, זה מקסים. זה טוב לראות שאנחנו עשינו משהו יותר טוב בסה"כ ואני חושבת שגם הקונדקטורים ידעו להעריך את זה. הם הבינו את הכוח של מה שעשו כאן. כאן יותר טוב משם בעיני, בהרבה מובנים."
(חדווה אלהרר)

עם ההבאה של הגישה לארץ הוחלט על הקמת מסגרת יומית ולא על מוסד פנימייתי.

"הדבר הראשון שמאוד צרם לנו היה העובדה שהמכון בזמנו היה מערכת מוסדית, פנימייתית. היה לנו ברור שאנחנו לא פותחים מוסד אלא מסגרת יומית ושהילדים חוזרים הביתה. דבר שני שהיה ברור לנו זה שהמשפחות אצלו הם חלק בלתי נפרד מהמערכת."
(רוני שנקר)

בשנים הראשונות הושקעו מאמצים רבים בבניית מערכת שתשלב את הגישה ההונגרית של פטו במערכת החינוך הישראלית, תוך התאמות.

"השקענו המון המון זמן בלבנות את המערכת, כך שהיא באמת תשלב את היתרונות שיש למערכת ההונגרית ואת היתרונות שיש לגישות המקובלות בישראל וליצור את השתי וערב, את החיבור האורגני ביניהם. לא הדבקנו משהו ליד משהו, אלא חיפשנו את הדרך שהדברים ישתלבו אחד בתוך השני ויצרו איזה שלם חדש משמעותי ויעיל."
(רוני שנקר)

לאביבה כהן הפריע שהדרישה של ההונגרים להעברת התכנית לישראל אי שימוש בעזרים ומכשירים:

"מה שהפריע לי זה חוסר היכולת להגמיש את המערכת, וגם הפריע לי הימנעות מניתוחים ושימוש במכשירים אורטופדיים, כתנאי של ההונגרים להעברת התוכנית לישראל. זה קצת נראה לי מוגזם לוותר... אני גם לא הרגשתי שבסמכותי להחליט לא לנתח. לא רצינו לוותר על מה שיש, למחוק את מה שיש להגיד בזה גמרנו... רצינו לקבל את כל הדברים הטובים המתאימים מתוך הגישה"

אימוץ גישת פטו בארץ היה העברה תוך התאמה ולא שכפול. זה כלל התאמות לתרבות הישראלית, בחירת סטודנטים ישראלים שילמדו את הגישה ושילוב צוות פרא רפואי וטיפולי שאינו חלק מהמערכת הקונדוקטיבית בארץ המקור.

"אם אתה רוצה להטמיע גישה בתוך תרבות אחרת אתה חייב לפתוח אותה ולראות מה אתה לוקח ומה לא, מה מתאים ומה לא מתאים... ו"צעד קדימה", מהרגע הראשון כהצהרה, אמרה שהיא לא משכפלת את הגישה [...]. לא נעתיק אותה כפי שהיא."
(רוני שנקר)

"אני חשבתי שיש להעסיק מרפאים בעיסוק וכן להיוועץ בשאלות עם רופאים."
(אביבה כהן)

ההונגרים התנגדו לשינויים שהצענו ורצו לשמור על הגישה כמו שהיא:

"היינו צריכים לרצות את ההונגרים מחד, שמאוד התנגדו להכנסה של טכנולוגיה ורעיונות חדשים ומאוד רצו לשמר את הקיים מתוך אמונה במודל שלהם [...]. אז היינו צריכים ככה ללכת בין הטיפות."
(רוני שנקר)

התהליך ארך שנים וכלל דיונים וויכוחים, תוך השקעה בבניית מערכת מתאימה:

"...אז היה גם את כל הדברים הישראליים שאנחנו הכנסנו. שימוש בהליכונים כשצריך, שימוש בכיסאות גלגלים ובעצם שימוש במכשור, בסדים בכל הידע המערבי שהיה קיים בידינו. היה טוב לראות שכאן עושים משהו אחר... משהו יותר טוב לדעתי"
(חדווה אלהרר)

גם בין הקונדקטורים שרואיינו הייתה הסכמה גורפת כי לא נכון היה להעתיק את דרך העבודה ההונגרית לארץ בשל פערי התרבות הקיימים, וכי נדרשו שינויים והתאמות. יובל ורחלי הסבירו שמסגרת מוסדית נפסלה בין היתר משום שלא התאימה להורים בארץ שהיו והנם חלק בלתי נפרד מהתהליך. זאת ועוד, כל הקונדקטורים אמרו שההורים ואנשי המקצוע השונים בארץ, לא הסכימו שאנשי מקצועות הבריאות והטיפול לא יהיו חלק מהצוות סביב הילד. שלא כמו התפיסה במכון פטו, שם הקונדקטור הוא הדמות המקצועית היחידה, סברו כל השותפים שהגם לקונדקטור יש ידע רחב בתחומים שונים, הוא אינו יכול להחליף את אנשי מקצועות הבריאות שהתמקצעו בתחום מסוים. לכן המודל הישראלי של גישת "החינוך המדריך" שונה מזה ההונגרי.

"התנהלו דיונים סוערים האם להעתיק את מודל העבודה כפי שהוא בהונגריה או להתאימו לארץ".
(רחלי בללי)

"היו ישיבות אל תוך הלילה, דיונים וויכוחים אידיאולוגיים.. דנו בהתרגשות עד לב השמיים...לכל אחד הייתה משבצת מאוד דומיננטית ונוכחת...וכל אחד בא עם החלום. אני באתי עם החלום של שילוב הילדים האלו"
(נעמי רותם)

שילוב בחינוך הרגיל

אחד העקרונות שעמד בבסיס הקמת המרכז החינוכי של "צעד קדימה" היה שילובם של הילדים בבה"ס רגיל שיהיה צמוד למסגרת החינוכית של צעד קדימה, כתהליך.

אודי מספר כיצד עקרון השילוב עמד לנגד עיניו כשחיפש מקום להקמת המרכז החינוכי שיקומי של "צעד קדימה" בראשון לציון:

"כשישבתי עם ראש עיריית ראשון לציון מאיר ניצן, הוא שאל אותי "איפה אתה רוצה שיקום המרכז?" הוא היה מאוד, מאוד נדיב. אמרתי לו "אני רוצה בתוך קמפוס של ביה"ס רגיל. אני רוצה שיהיה צמוד לביה"ס רגיל כדי שיהיה אפשר לעשות את השילוב. זה היה מראש החזון".

"שילוב ילדים בבתי ספר רגילים היה בהונגריה אבל רק אם הילדים הלכו על שתיים [...] רק אם הם בעצם כבר עצמאיים לחלוטין. אצלנו המחשבה הייתה שזה יקרה בשלבים ובצורה הדרגתית".
(מרק רנדר)

"מהר מאד יצרנו תוכניות אחר הצהריים לאלה שהשתלבו. כי אמרנו מצד אחד צריך להשתלב, החזון תמיד היה לשלב, אנחנו הראשונים שהתחלנו לעשות שילוב. כולם רק דיברו על שילוב. אבל מה זה היה שילוב? זה היה לקחת ילדים משכבה מאוד דקה, ולהשים אותם בביה"ס ובבת אחת היה נתק והילד צף שמה, או לא צף והילדים עברו טראומות. [...] אני אמרתי לא, אתה צריך מערכת שתומכת גם מבפנים, שמעבירה אותו הרבה יותר בהדרגה. גם ילד ששולב, נורמטיבי ככל שיהיה והכל בסדר, הוא במתח כל היום. הוא נמצא במקום שהוא כל הזמן במאבק.. והוא צריך את הפינה החמה, בית לחזור אליו, ששם הוא נמצא עם אנשים כמוהו. לא ללכת לתפיסה של או שאתה בחינוך מיוחד או שאתה בשילוב, אלא שצריך כל הזמן לתת גם את בסיס הבית הזה, שמאפשר לילדים שעתיים שלוש ביום, להוריד את התחרויות עם החברים שלהם, ולקבל התייחסות יותר ספציפית לצרכים שלהם, מה שפחות אפשר בתוך המערכת המשולבת, ובתוך כך, ליצור שילוב אמיתי".
(אודי ליאון)

את חזון השילוב חלקו גם הורים נוספים שהיו מעורבים בהקמתה של "צעד קדימה", ובעקבות כך, ילדיהם של חלק מהמייסדים שולבו בעצמם בבתי ספר לחינוך רגיל במקומות שונים בארץ. אך לצד החזון והרצון לשילוב, תהליך השילוב מצריך הסתגלות והתאמות רבות עבור ילדים בעלי שיתוק מוחי. מתוך הראיונות, עולה כי חווית שילוב הילדים בחינוך הרגיל עוררה אצל ההורים רגשות מעורבים ומורכבים.

בני המשפחה מספרים על חווית השילוב הפרטית שלהם:

"הוא [מתן] אמר שהוא רוצה לעבור לבית ספר רגיל. זה הכי הפחיד אותי, כי בארץ הם לא ידעו מה זה נקרא "שילוב" וזה היה מאוד... היה לפני חיתולים, הייתי אומרת אפילו בעובריות הרעיון הזה. אבל הוא חזר ואמר "אני רוצה בית ספר רגיל". [...] באנו לביה"ס "קוגל" והמנהל במקרה, את יודעת, הכול זה מקרי בחיים, היה באותו קיץ בגרמניה, וראה שם מנהל ביה"ס על כיסא גלגלים, אז הוא אמר רגע.. אם מנהל בית ספר יכול להיות אז גם תלמיד יכול להיות. אנחנו נפלנו עליו בדיוק בזמן. הוא רצה להכיר את מתן, ואחרי שנפגשו הוא אמר "כן, בהחלט תבוא ותהיה תלמיד מן המניין". מתן למד ארבע שנים בביה"ס "קוגל".

חנה ממשיכה ומספרת על הקשיים אתם התמודד בזמן שילובו בבית הספר:

"המורה להיסטוריה, ניגשה אלי בסוף כיתה י"ב ואמרה לי: "אני יכולה לשאול אותך שאלה?" "בוודאי". "מה זה הדבר הזה שיש למתן על השולחן?" "אמרתי לה "לא ראית אף פעם מחשב נייד?" אנחנו השגנו למתן, באמת בין הראשונים, בתרומה מחברת 'אפל' מחשב קטן, ואתו מתן היה כותב. אז הוא היה מצליח גם לשמוע את המורה, גם להבין מה הוא מדבר, גם לתמצת וגם לרשום לעצמו סיכומים. אבל היא לא התקרבה אליו מעולם [...] והיו אחרים שהיו נפלאים. אבל בכיתה י' אמרנו למחנך: "תראה, מתן פה, אם קורה משהו, אם צריך לעלות מדרגות, צריך לרדת לשירותים, אני לא יודעת מה, הבחור הפיליפיני במרחק חמש דקות מבית הספר. אתם מרימים טלפון, הוא מגיע. זה התפקיד שלו, בשביל זה הוא נמצא!" ואז הסתבר, שכשהילדים בשיעור ביולוגיה היו הולכים למעבדה, שהייתה במרתף, לראות סרטון או לעשות איזה ניסוי, אז היו משאירים את מתן בכיתה עם איזה חבר. אז לא מתן למד ולא החבר למד, "לא נורא!" בחנוכה של י" מתן אומר לי, "תשמעי אמא... לא בסדר, לא בודקים לי שעורים, לא נותנים לי לרדת למעבדה." הלכנו, הזעקנו את כל הצוות, ישבנו ודיברנו עם המורים ואמרנו: "מתן אמר שאתם לא מתייחסים אליו, לא בודקים לו שעורים, לא לוקחים אותו למעבדה, לא לוקחים אותו לאף פעולה שנעשית מחוץ לכיתה, למה?" אז המחנכת הדגולה שלו אומרת "סליחה, הוא צריך גם ללמוד פה?!" אז אני מסתכלת עליה ואני אומרת "מה זאת אומרת?!" [...] "לא... חשבתי שהוא רק יושב." אמרתי לה: "תראי, מתן ישב פה עד זקנה ושיבה, עד שהוא יוציא תעודת בגרות מלאה. אז אנא, מה זה?" "הוא סיים ארבע שנות תיכון עם תעודת בגרות מלאה".

מאיר מספר על נכדתו, נועם שהשתלבה אף היא בבית ספר רגיל ומדגיש בדבריו את הקושי והבידוד שחוותה:

"היא השתלבה בחינוך הרגיל, הייתה ילדה "משולבת". באחד הספרים שערכתי יש פרק שהיא כתבה בו על הקושי של ילדים בשילוב. אנשים חושבים ששילוב זה הדבר הכי חשוב והכי טוב והכי מוצלח. המחיר של הילדים המשולבים הוא מחיר קשה מאד. [...] כמעט כולם מבודדים חברתית. הדוגמא הבולטת שיש מסיבה והם לא מגיעים, יש אירוע כולם, רצים והם נשארים. תדעי לך שההורים ניסו, זה לזכותם, ניסו לשלב. כשהיה טיול של ביה"ס הם קנו חמור, זה מושב, היה חמור והאבא היה לוקח אותה על גב החמור ועושה את הטיולים. לא כל הורה היה עושה דבר כזה, לקחת יומיים ולהסיע את החמור ולטייל, אבל עדיין יש בידוד חברתי. המחיר של שילוב זה מחיר. וגם כל הרעיון של עצמאות מלאה, אני נגד זה, צריך שיהיה איזשהו קשר לנכים אחרים, אי אפשר להוציא אדם לגמרי מתחום הנכויות."

הוא ממשיך ומוסיף:

"גם עם כל העצמאות שנותנים לאנשים, אי אפשר להגיע לעצמאות מלאה, אני רואה את זה גם עם הנכדה שלי. גם אדם נורמטיבי הוא לא בעצמאות שלמה, וודאי שאדם עם נכות. [...] אני מייצג את הגישה לתת לה יותר עצמאות. אבל מצד שני אני אתן לך דוגמא, זה מאד מפחיד, היא היום גרה בדירה בנהריה והיא לוקחת את הכיסא החשמלי שלה ונוסעת לפעמים לחיפה, לסרט או למסעדה. זה מפחיד מאד, גם את ההורים וגם את הסבתא, שהיא לוקחת את הכיסא ועולה על אוטובוס ונוסעת לחיפה והיא יורדת בחיפה ויכולים לקרות כל מיני דברים [...] וקרה לה שהכיסא הפסיק לנסוע, משהו במנוע התקלקל. אני יחסית תומך בה. אבל במגבלות שהיא צריכה לשמור על עצמה וזהו."

חנה נותנת דוגמא הממחישה את הקושי הכללי בשילוב ולא רק בבית הספר:

"עד היום כשהולכים עם מתן למסעדה את חושבת שהמלצר שואל אותו "מה אתה רוצה לאכול"!? לא. המלצר שואל אותי... "איך זה מרגיש"? אני מיד עונה "סליחה, הוא יודע לדבר, תשאל אותו."

הפירות – הישגים ותובנות

בני המשפחה ואנשי מקצוע מעידים כי גם הם וגם ילדיהם עברו טרנספורמציה בעקבות המפגש עם "החינוך המדריך" והפילוסופיה העומדת במרכזו. טרנספורמציה זו שינתה את הלך מחשבתם, מהלך חייהם ובעקבות כך את הישגיהם. גם "החינוך המדריך" עצמו עבר טרנספורמציה ואף התפתח בישראל.

"גם אני וגם יורם טיפוסים מאוד אופטימיים ואף פעם לא הרמנו ידיים. אבל אני בתוך תוכי מאמינה באמת שזאת הייתה תקופה שהייתי צריכה לעבור עם הבנות וזה כן בנה אותי וגם אותן. זה דרש המון המון כוחות שלא ידעתי שיש לי וגיליתי שיש לי."
(ג'ין חזות)

והיא ממשיכה:

"זה תמיד היה החלום, כל הזמן, שהבנות שלי ילכו. כל הזמן אמרתי: הן יהיו עצמאיות והן ילכו. [...] ובאמת הן השתפרו מאד פיזית, הן היו בכיסאות עם תמיכה וכשחזרנו מהונגריה הן ישבו בלי תמיכה. מעבר לזה, המוטיבציה שלהן, זה דבר שמאוד מאוד השתפר. הן הבינו שהן יכולות... כל רעיון של תרגיל זה למטרה מסוימת. ידיים למעלה למעלה אלף פעם, בשביל מה זה? להכניס את היד לשרוול. אז כל פעם שמצליחים זה "וואו! הצלחתי! בואו נמשיך הלאה". ככה ראיתי שהמוטיבציה שלהן ממש גבוהה ובאמת תמיד הרגשתי שאוטוטו הן ילכו, הן ילכו. [...] והפיזיותרפיסטית אומרת: ג'ין, הן כבר גדולות לבאגי צריך כיסא ממונע. ואני: לא! לא רוצה, לא יהיו בכיסא ממונע! (צוחקת). משוגעת. לא יודעת מתי נפל האסימון, כנראה שזה היה תהליך כזה שהבנתי שעצמאות בעצם זה פה [מצביעה על הראש], זה לא הרגליים. עד שקנינו את הכיסא בעצם, זה אבסורד קצת, אני כל הזמן הייתי מוליכה אותן, כל הזמן הן היו תלויות בי, אבל הן ילכו, זה היה בשבילי עצמאות. אבל ברגע שקנינו את הכיסא "ביי אמא" והן הלכו, ברחו ממני... ופתאום הבנתי שאני עוצרת אותם בעצם מלהיות עצמאיות.. אז ברגע שהיו להן את הכיסאות אז באמת הן מצאו גם עצמאות."

(ג'ין חזות)

"היא [מרים] ציירת [...] השינוי...זה נשאר אתה לכל החיים. תמיד היו אומרים שאת בוגרי "צעד קדימה" אפשר לזהות בצ'יק. הם יותר פעילים."
(מרק רנדר)

"הם חיים בזוגיות {יואל נישא לבחורה ללא מוגבלות ולהם שני ילדים} ויש לו מטפל. הם החליטו שבאופן חד משמעי היא לא תהיה המטפלת שלו ולכן מי שמסתובב איתם זה העובד הזר. אז העובד הזר מגיע והיא מחכה בחדר אחר עד שהוא עושה את כל תהליך הכניסה למיטה, ואז הוא הולך הביתה ורק אז היא נכנסת לחדר. הם מתעקשים שהוא לא יישאר ללון. עכשיו, כל הסיטואציה הזאת, שוב, זה חשיבה פטואית. זה לא קשור בכלל למוטוריקה. זה קשור לאיך אני בכלל חי את החיים המלאים, האמיתיים עם המגבלות."
(אודי ליאון)

ג'ין מתארת את השינוי המשמעותי שחל באחותן של התאומות, קרן:

"השינוי אצל קרן התחיל בכיתה י"א. [...] מה מתברר? שהחבר'ה שאיילת למדה איתם [...] לא ידעו שאיילת אחות של קרן, אף פעם לא סיפרה. מתי הם גילו בעצם? במסיבת סיום של ביה"ס. [...] היא החליטה ללמוד במגמת אומנות וביקשה ממני יום אחד, "אמא אני עובדת במוזיאון, אני עושה איזה עבודה לקראת תערוכה, אני רוצה שני גלגלים של כיסא גלגלים." אמרתי "בשביל מה?". אמרה "תביאי לי, אני לא רוצה לספר לך". [...] ואז קבלתי את ההזמנה לתערוכה והיא אומרת "אמא תביאי את איילת ומעיין", או-קיי, אז אני מגיעה עם עוד חברה ואנחנו נכנסים, אה... (קול של השתאות) אני חושבת, אני פשוט בכיתי, פשוט בכיתי. אני רואה ציפור, לבנה, ענקית ענקית ענקית, ובמקום כנפיים שני גלגלים. ועל הקיר, וזאת בחורה שלא סיפרה על האחיות שלה היה כתוב: "שמי קרן חזות, יש לי שתי אחיות עם שיתוק מוחי, איילת ומעיין..." כל הסיפור, כאילו, ואני, וואו, וזה היה על פסי רכבת. אנשים נדהמו מהדבר הזה, אני ואיילת ומעיין, אני לא ידעתי, לא יכולתי לדבר... [...] ובקורס קצינות...היא הייתה מרצה לחיילות וכשביקשו ממנה מדי פעם לתת הרצאה, היא הייתה פתאום מספרת על "צעד קדימה", על אמא שלה ועל אבא שלה (צוחקת)... התחלתי להרגיש שינוי. כל החיים שלה זה היה: "יאללה ההורים שלי לא בשבילי..." ופתאום היא מבינה למה."

חנה אף היא מספרת על השינוי המחשבתי שחל במתן:

"כנראה שגם אנחנו חשבנו באיזשהו מקום שמתן לא יכול יותר. כי ידענו, הוא לא יכול. הידיים שלו לא זה... למשל הייתה לנו שיחה עם המרפאה בעיסוק שלו בביה"ס הרצפלד. היא אמרה תראי, הוא לא יוכל לכתוב בעיפרון לעולם. [...] אמרתי בסדר, אפילו שלא יוכל לכתוב, אבל לחתום על צ'ק? או שהוא לא יוכל לכתוב מספר טלפון של בחורה שהוא ירצה? היא אמרה לא, אין לו מספיק שליטה בשרירים הקטנים של הידיים בשביל לכתוב בעיפרון. עזבנו את זה. [...] עכשיו, זה המהפך הזה שאני ראיתי את מתן, יושב ונועץ את המזלג ומכניס אותו לפה, זה שינה גם את התדמית שלו בעיניי! עכשיו, זה ברור שזה הוליד בו תקוות, והוליד בנו ציפיות! הלאה, קדימה! בגיל עשר פתאום הוא הסתכל על עצמו בעיניים חדשות, הוא אמר "וואי, אני יכול!" ואת זה הוא לא אמר לעצמו מעולם. הוא קרא לעצמו כשהיה בן שלוש "נך". הוא חשב שזה הזכר של נכה.. הוא היה אומר על עצמו "עזבו אותי, אני נך, מה אתם מתעקשים".

וממשיכה:

"מתן בגיל 16 התחיל לקבל קצבה מהביטוח הלאומי, קיבל כרטיס אשראי, קיבל חשבון בנק, והתחיל לנהל את הכספים שלו בעצמו. כשהוא נסע למונדיאל באתי הביתה [...] ואמרתי "חבר'ה, אני יכולה למות היום, אני את תפקידי גמרתי..". באמת אני מרגישה ככה, שהוא יכול עכשיו בלעדי וזה בעצם מה שכל הורה רוצה לילד שלו. זה מה שאנחנו רוצים, שהם יהיו מסוגלים להסתדר בלעדינו."

ג'ין מוסיפה:

"איילת עם כל התסכול וכל הקושי שלה, פשוט מדהימה [...] באיזשהו שלב אמרה "אני לא רוצה לצייר יותר, אני רוצה לעשות תכשיטים", או-קיי. אני אף פעם לא אומרת לא. [...] ועכשיו היא עושה כל מיני דברים. לפני שנה היא אמרה לי "אמא, אני רוצה הפסקה מהתכשיטים, אני רואה שאת סורגת, אני רוצה לסרוג". אז היא הלכה לבד לחנות [ג'ין מראה סרטון של איילת סורגת בעזרת מסרגה בצורת עיגול בעזרת הפה וקצת היד]. ככה היא עושה עכשיו כובעים, צעיפים. היא פשוט מדהימה, היא פשוט מדהימה! היא יושבת שעות. היא לא מוותרת, פעמיים, שלוש פעמים, ארבע פעמים והנה בפעם החמישית הצליחה, זהו. זאת איילת, היא פשוט לא מוותרת, כשהיא מחליטה משהו אי אפשר לעצור אותה."

אני חושבת שמטרה של כל הורה זה שהילד שלו יגיע לעצמאות, עצמאות אישית, עצמאות כלכלית עצמאות חברתית, עצמאות נפשית, כל האספקטים. שהוא יהיה עצמאי והוא יעמוד ברשות עצמו. הוא יוכל לכלכל את עצמו ולהחליט על החיים שלו ולקחת אחריות. [...]היום מתן מנהל את חייו. אין לי מילה אחרת. נכון, להתלבש לבד הוא לא יכול, נכון, לקחת לעצמו לבד אוכל הוא לא יכול, או לבשל לעצמו, אבל כל היתר הוא יכול. מה שהוא יכול הוא עושה. אני חושבת שזה מה שנקרא להיות עצמאי. זה היה החלום, שהוא יהיה עצמאי".

גם אנשי המקצוע משתפים בתובנות ובהצלחות קטנות וגדולות שריגשו ושמחו:

"העבודה עם ילד צריכה להיות תהליך למידה אמיתי שנעשה תוך כדי תפקוד ומתוך מוטיבציה. תובנה מאוד מאוד חזקה נוספת היא מהו טיפול. משמעות הטיפול היא כמעט אפסית, אם אתה לא לוקח את זה הלאה ליומיום של הילד [...] אני מרגישה שהגישה הזאת בנתה אותי מאוד, את מי שאני היום בתור איש מקצוע, את איך אני עובדת...".

{חדוה אלהרר}

"החתונה של יואל, הבן של אודי לאון, לפני ארבע או חמש שנים [...] אני פוגשת את אודי ושנינו נורא מרוגשים, כן, באירוע והוא אומר לי "רוני, קרה לנו נס". ואני ואומרת לו "לא קרה לכם נס". הוא התכוון לזה שקרה משהו מעבר לחלומות ואני התכוונתי שזה לא נס אלא בזכות מה שמשפחת ליאון עשתה. הרגשתי שזה לא נס אלא התוצאה של כל ההשקעה והתרומה של אודי ומשפחתו למשפחות וילדים בארץ. זאת התודה... זאת תוצאה של עבודה מאוד מאוד קשה. "

(רוני שנקר)

נעמי משתפת בחוויה אישית עם פעוטה בת שלוש, שלימים הפכה לעובדת ב"צעד קדימה":

"חוויה אחת גדולה זו תמר (שם בדוי). זו ילדה שנתתי לה אצבע בהליכה, והיא הייתה מתנדנדת וחסרת ביטחון [...], כשהייתה בת שלוש תפסה בי שלא ליפול ואז הלכה את הצעדים הראשונים... ואחר כך כל ההתפתחות שלה... והיום, לראיין אותה כמבוגרת ולהתייחס אליה כאדם המחפש עבודה, זה מרגש וגם נותן פרספקטיבה על התהליך... כל אחד יש לו את קבוצת הילדים שהוא זוכר אותה... זו הייתה שנה ראשונה שהייתי ראש צוות... זה היה שלב שבו הייתי צעירה, אך עדיין לא אמא, שזה משהו יותר אישי ופחות מקצועי זו הייתה חוויה של שיא".

"יש את שי (שם בדוי), שהיה ילד מדהים בגן עם מוטיבציה חזקה מאד ודן (שם בדוי), שהיום הוא בן 17 ואני יודעת שלמרות שהוא מוגבל ולמרות הקושי, יש לו עצמאות אישיותית [...] הוא יוזם דברים, הוא הקים את הוועד הצעיר של החניכים ב"כנפיים של קרמבו". הוא למד ב"צעד קדימה". מה ש"החינוך המדריך" מלמד הוא שהבחירה היא בידיים שלך וכשאתה רואה ילדים בפרספקטיבה של השנים, אתה מבין את עוצמתה של הגישה. אלו הם חניכים שילוו אותי המון שנים".

כיום "צעד קדימה" נחשבת לארגון מוביל ומוערך של "החינוך המדריך" מחוץ לגבולות הונגריה, המייעץ לארגונים בעולם החפצים להטמיע את הגישה במחוזותיהם. "צעד קדימה" היא שותפה פעילה בקונגרסים עולמיים בתחום ונציגיה מרצים בכינוסים בתחומי החינוך והשיקום בישראל וברחבי העולם. רוני משתפת במחשבות עתידיות:

"מה ש"צעד קדימה" עשתה ברמה העולמית הוא פיתוח הפדגוגיה הקונדוקטיבית כמה צעדים קדימה. היא המשיכה לפתח אותה. מה שיש בארץ אין בהונגריה, הן במבחר השירותים והן ברצף לאורך החיים. אין להם לא מרכזי יום, לא דירות אימון או דירות בקהילה למבוגרים" (רוני שנקר)

החינוך המדריך כפילוסופיה חיים

אודי מתאר ומדגיש עד כמה הפילוסופיה שעומדת מאחורי "החינוך המדריך" רלוונטית לאורך כל חיינו:

"כל מה שאני חושב על החיים, זה "החינוך המדריך". זאת אומרת, זה לא משנה מה אני עושה, זה "החינוך המדריך". ההבנה הזאת שאין בעיות אלא יש דרכים להתמודד, זה הדבר הכי חשוב. לראות את הקירות כמתווה דרך ולא כמשהו שאמור לחסום אותך. מה עוד חשוב? העניין של הצורך בקבוצה, הצורך לא לעבוד לבד [...] האלמנט של מוטיבציה הוא הדבר הראשון, שום דבר לא קורה בלי מוטיבציה! [...] אם אתה לא מזהה את המגבלה, אתה לא תפתור את הבעיה. העניין הזה שיש דרכים להתמודד זה לא התעלמות מהבעיה, להפך, זה לראות את המגבלה ולראות איך עכשיו אני בונה עליה את הרכיבים, איך מתמודדים איתה ואפילו נעזרים בה וזה אפילו יכול להביא אותך למקום יותר טוב."

החשיבה המערכתית, איך לייצר לא רק פעולות ספוראדיות, אלא חשיבה שאומרת: "רגע אני צריך להסתכל על המכלול ולראות איך בתוך המכלול הזה, גם אם אני רק טועם פינה אחת ממנו, אבל אני רוצה לראות איך אני משפיע על המערכת כולה ואיך זה יכול להשתלב בתוך המערכת, ואיך אני יכול לבנות מערכת יותר מקיפה שתוכל לשלב את כל הדברים האלה ביחד." [...] אני תמיד אומר, *Conductive Education* זה תורת חיים מי שנכנס אליה נכנס...

והוא מסכם:

"זה לא משנה אם אתה עוזב את "צעד קדימה" או אם אתה לא עוזב את "צעד קדימה", אם אתה ממשיך באותו מקום או לא ממשיך באותו מקום... אם זה לא נמצא בתוכך, לא היית ב"צעד קדימה" ולא תהיה בשום מקום אחר. במובן הזה אני חושב ש"צעד קדימה" היא ביה"ס מצוין לחיים בכל תחום".

רוני מוסיפה:

"מבלי להיות קונדקטורית, התפיסה שאם דרך אחת לא הולכת צריך לחפש דרך אחרת, זו גישה שמנחה אותי בחיים. זה לא שאם זה לא הלך בדרך מסוימת אז מרימים ידיים. יש המון דרכים. ניסיתי, לא הצליח, נחפש דרך אחרת, לא תצליח, נחפש דרך שלישית, לא תצליח, נשב ונחשוב ונמצא את הדרך הרביעית. הדבקות במטרה, כוח הרצון והמוטיבציה"

רחלי משתפת:

" אני חושבת באמת שכל הגישה של "החינוך המדריך" היא לחיות חיים אקטיביים, לעשות דברים לקחת אחריות... זה כלים שאתה לוקח לחיים. האפשרות שאתה נותן לילד לבחור ומתווך לו, זה משהו שאני באופן אישי מאמינה בו כאורח חיים... זאת אומרת כל מקום שהייתי בו מבחינה מקצועית, השתמשתי בעקרונות של "החינוך המדריך" זה מתאים לא רק לשיתוק מוחי אלא גם לאוטיזם, אני משתמשת גם לילדים הפרטיים שלי זה פשוט משהו. "החינוך המדריך" הוא פילוסופיית חיים".

ויובל קובע :

"קונדקטור נשאר תמיד קונדקטור".

עם הפנים קדימה

מאז הקמתה של "צעד קדימה" ועד היום, התפתחה המערכת ומציעה כיום מגוון שירותים לקבוצות גיל שונות וברמה הארצית. הוכשרו מעל שמונים קונדקטורים ישראלים, פועלים שני מרכזים חינוכיים-שיקומיים גדולים; הנושא נלמד במספר אוניברסיטאות והשמועה עוברת מפה לאוזן. עם זאת, רבים בארץ עדיין לא מכירים את "צעד קדימה" ואינם מודעים לעשייתה ואיכותיה:

**"כשאני פרשתי, הפקדתי בידי "צעד קדימה" משימה. ואמרתי להם "המשימה שלכם היא לפרוש את התוכנית בכל הארץ" [...]. אני בפירוש אומרת שהגישה הזאת לא תגיע לכל בתי הספר עם בעיות פיזיות מהיום למחר. עצם העובדה שבכל אחד מן המחוזות קיים מרכז זה, כבר צעד אחד גדול."
(אביבה כהן)**

חדוה מוסיפה:

זו גישה כ"כ משמעותית שאם לא מלמדים עליה באוניברסיטה זה הפסד עצום [...]. אני חושבת שזאת גישה שחייבים לדעת אותה אם רוצים שיטפלו טוב באנשים. אני מאד מאמינה שלא צריך לשמור אצלנו את הידע ושחשוב להעביר אותו הלאה לאנשים [...]. וזה נכון שאנשים שעובדים בשטח יכירו את הגישה הזאת וידעו ליישם אותה. צריך להיות אקלקטיים ולקחת משם את הדברים הטובים וליישם אותם בשטח. זה לא קורה מספיק אני חושבת וזה נורא חבל בעיני."

**"היום מאוד מסקרנים אותי הבוגרים, מה עם הבוגרים יותר, שרוצים לנצל את הפוטנציאל שלהם והאפשרויות שלהם לפעמים כל כך מצומצמות. האוכלוסייה הבוגרת [...]. כל הנושא של שעות הפנאי... אין להם את אותן הזדמנויות שיש לנו כמו לי ולך... אלה המקומות שאנחנו צריכים להיות בהם."
(נעמי רותם)**

"אנחנו בעידן טכנולוגי שיהפוך לכזה יותר ויותר. משמעות הדבר היא שעלינו להכין את הילדים לעולם המחר, כי העולם הטכנולוגי מציע עתיד לאנשים עם מוגבלות פיזית שאף עולם לא הציע להם בעבר. הסיכוי שלהם להשתלב בזכות הטכנולוגיה הוא הרבה יותר גדול. [...] זה אומר שאסור לנו לבזבז זמן, כי יכול להיות שיש כישורים שהיום אנחנו מייחסים להם חשיבות ומשקיעים בהם המון זמן, שנצטרך להיפרד מהם [...] הם אולי חשובים היום, אבל הם לא בהכרח יהיו חשובים מחר. הראיה שלנו צריכה להיות עתידית. מה יקרה מחר ובואו נתחיל את זה כבר היום, בגיל הכי צעיר שאפשר, כי אנחנו יודעים שהלמידה לוקחת זמן. אסור לנו לבזבז דקה [...] הטכנולוגיה זה העתיד של הילדים שלנו ולכן עליה להיות חלק אינטגרלי מאורח החיים הקונדוקטיבי."

סיפור הקמתה של "צעד קדימה" הנו סיפור מכונן בתולדות יוזמות חינוכיות שמובילים משפחות לילדים עם מוגבלויות. יוזמות התורמות לשינוי פרדיגמתי בתפיסת המוגבלות, בהבנת תהליך ההתפתחות ובתרבות מתן השירותים החינוכיים-שיקומיים. מעבר לסיפור הצלחה אישי וקולקטיבי, מייצג סיפור זה את כוחם העצום של הורים ובני משפחה לחולל שינוי לא רק פנימה, בתפיסות עולמם ובפרקטיקה היום יומית של גידולו של ילד עם שיתוק מוחי, אלא גם את יכולתם לגייס מערכות גדולות ומסורבלות מטבען ולסחוף אותן, בצורה מושכלת אך נחושה, להפוך לשותפים אקטיביים בתהליך.

דומה כי הסיפור האישי וזה המערכתי-ממסדי משולבים זה בזה, כמו גם סיפור הקמתה של "צעד קדימה" וסיפורם האישי של הדמויות המרכזיות שתרמו להקמתה. האישי והקולקטיבי, הפרטי והציבורי אינם ניתנים להפרדה. נהפוך הוא, עוצמתם היא הסינרגיה, הפעולה המשולבת של כל השותפים גם יחד.

זהו בעיקר סיפורם של הורים שהיו רעבים לדגל שיכולו להניף ולסמוך עליו. לכן בחרנו להשמיע את קולם, כגיבורים המרכזיים. שילוב של מניעים אישיים, צרכים בסיסיים שלא קבלו מענה, דאגות וחוסר אונים, חברו לתעצומות נפש, כוח רצון ונחישות, אשר יחד הניעו את המערכות המשפחתיות, שהניעו בתורן את המקצועיות ואת הממסדיות, ליצור דבר מה חדש. "החינוך המדריך" שריצד בצורה חיה על מסכי הטלוויזיה שלהם והמסר שהועבר ונתמך בעדויות אישיות של הורים שנסעו עם ילדיהם להונגריה לבחינת הגישה, חשפו תפיסה עליה לא העזו אפילו לחלום. מה הייתה תפיסה זו? בעיקר כזו המציעה בטחון ותקווה לשינוי. אולי יותר מכל, הייתה זו אופציה שהורים בחרו לעצמם, תוצר של קבלת החלטה אישית ולקיחת אחריות על חיי ילדיהם וחיייהם עצמם..

הדרך לא הייתה קלה וסלילתה לוותה בעמידה איתנה אל מול התנגדויות, במאבק לקבלת הכרה, בגיוס המשאבים הנדרשים ובבניית שותפויות. לא בכדי נחוותה הקמתה של העמותה "כמו הקמת מדינה" (נעמי רותם, עמ' 31). עם זאת, כל השותפים יכולים להסתכל אחורה בסיפוק וקדימה אל ההזדמנויות החדשות שבדרך, כשהאתגר המרכזי הנו התפתחותם של ילדים עם שיתוק מוחי לכדי מבוגרים אוטונומיים במאה ה-21.

"צעד קדימה" וגישת "החינוך המדריך" ימשיכו להיות רלבנטיים גם בעתיד, אם נשכיל להמשיך וליצוק כל העת את ה"מודרנה" אל תוך המסורת והשורשים, באופן עכשווי, מעודכן ומנומק.

את המחקר על סיפור הקמתה של "צעד קדימה" בחרנו להציג בסגנון תיאור ממוקד עלילתי, דרך סיפורם של השותפים השונים, על זוויות ראייתם הייחודיות. אנו תקווה כי הקוראים הצליחו לחוות, להרגיש ולהבין את

עוצמתו באופן עשיר, רב חושי וקוהרנטי ובתוך ההקשר התרבותי, החברתי וההיסטורי ולהבין את מלוא עוצמתו בנקודת הזמן בה הוא התרחש ועד ימינו אלה.

מחקר איכותני מטבעו, אינו רב משתתפים על פי רוב. האינפורמנטים במחקר זה מייצגים קבוצות גדולות של אנשים, שהיו שותפים משמעותיים בשלב ההקמה המתואר כאן. ללא תרומתם הסגולית של שותפים רבים, "צעד קדימה" לא הייתה מגיעה להישגיה הרבים.

אנו תקווה כי בעתיד הלא רחוק נוכל להרחיב את היריעה ולהשמיע קולות נוספים.

אחרית דבר

רפלקציה

מתמחות מחזור II

לקראת סיום שלוש שנות הכשרה והתמחות בגישת "החינוך המדריך" ורגע לפני היותנו קונדקטוריות, נפלה בחלקנו הזכות להתוודע ולתעד את ראשיתה של "צעד קדימה". מצאנו לנכון לסכם כאן את הרשמים, המחשבות והתובנות שעלו במהלך תהליך העבודה ואחריו.

אחד הדברים העיקריים מהם התרשמנו בתוך התהליך, הייתה החשיפה אל "מאחורי הקלעים" של הקמת מערכת שלמה מבסיסה. התבוננות רטרואקטיבית על תהליך בהתהוותו מרגשת. במיוחד כשהיא מוצגת על ידי אנשי מפתח שהיו שותפים בהקמה, ומספר זוויות שונות. חלק מהסיפורים מתמזגים ויוצרים תמונה שלמה יותר אודות ההתרחשויות, וחלקם שופכים אור על סיפורים אישיים והתמודדות אנושית בעתות משבר ושמחה.

במהלך המחקר התוודענו לסיפורים מרגשים, מרתקים ויוצאי דופן מפה ראשון. תיאוריהם העשירים חשפו את שהתרחש בנפשם ואשר הניע אותם לפעול להגשמת חזונם בארץ. דרך הראיונות גילינו אנשים נפלאים, בעלי אידיאולוגיה, חזון, ערכים ותעוזה. אנשים שהולכים עם דעותיהם והשקפותיהם ללא מורא ולמרות הקשיים הרבים בדרך. אנשים אלו מעוררי השראה והערכה בעינינו.

כל ראיון עומק שהתבצע ואשר נותח לפרטי פרטים, עורר בנו נקודות רבות למחשבה וסייע לנו לחוות, ולו במעט, את תקופת ראשיתה של "צעד קדימה". מתוך הסיפורים למדנו להעריך את העבודה הרבה שהייתה נחלתו של דור המקימים. הבנו את גודל המשימה שהייתה מורכבת ומאתגרת, עד כמה היו כל השותפים חדורי אמונה ותושייה ועד כמה הם ראויים להערכה.

סיפורה של "צעד קדימה" הוא בראש ובראשונה סיפורם של הורים. סיפורו של דחף הורי לקדם את ילדיהם שהפך לרצון עז וחצה יבשות. זהו סיפורם של הורים שבאצילותם דאגו ודחפו מפעל מרשים זה למען דורות רבים של ילדים ומשפחות ולא דווקא למען ילדיהם שלהם.

המפגש עם אנשים אלו וסיפוריהם מעורר השראה ומעלה מחשבות רבות על העשייה החינוכית, על "החינוך המדריך" כדרך חיים, על חזון שהתממש וממשיך להתעצב ולהתעצם ועל חלקנו בו. אנו מרגישות חלק ממפעל גדול ומשמעותי זה אנו גאות להיות חלק מ"צעד קדימה" ושמחות להיות שותפות בעשייה ברוכה.

.וז

